

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Adam Krkoč

Iz. Prof. dr. Igor Lukšič

MACHIAVELLI IN EVROPSKA UNIJA

Diplomska naloga

politologija

smer: mednarodni odnosi

lektor: Ines Cergol

Ljubljana 2003

Kazalo:

1.	Uvod	3
2.	Niccolo Machiavelli (1469-1527)	5
2.1	Vladar: kako vladati, ko je ljudstvo pokvarjeno (anarhično okolje)	10
2.1.1.	Struktura dela	10
2.1.2.	Vladar in problem morale	11
2.1.3.	Vladar in Italija: obdobje nastajanja nacionalnih držav	13
2.1.4.	Nova ideja politike: politologija od Machiavellija naprej in skupna točka obeh del	14
2.2.	Razmišljanja ob prvih desetih knjigah Tita Livija: vladanje v urejenem republikanskem Rimu (nepokvarjeno ljudstvo)	20
2.2.1.	Podobnosti in povzetek	24
3.	Evropska unija	27
3.1.	Nastanek, zgodovina in okoliščine	27
3.1.1.	Institucije, ustroj EU in 'mešana vladavina'	33
3.2.	Teorije mednarodnih odnosov	35
3.2.1.	Usmeritve pri raziskovanju mednarodnih odnosov	36
3.3.	Teorije naravnega stanja do realizma	40
3.3.1.	Hobbes in njegovo razumevanje mednarodnih odnosov	40
3.3.2.	Realizem	42
3.4.	Sociološki pristopi	48
3.4.1.	Teorije integracij	49
3.4.1.1.	Federalizem	51
3.4.1.2.	Funkcionalizem	55
3.4.1.3.	Neofunkcionalizem	57
4.	Zaključek	60
5.	Seznam virov	63
6.	Priloga	66

1. Uvod

Naloga, kot je iz naslova razvidno, se osredotoča na renesančnega misleca Niccola Machiavellija in Evropsko unijo. Natančneje na iskanje in odkrivanje povezav med Machiavellijem, ki je živel okoli leta 1500, in pojavom, ki označuje konec prejšnjega in začetek tretjega tisočletja. Relevantnosti ne vidim le v aktualizaciji klasika, začetnika sodobne, avtonomne politologije, v luči najbolj nadnacionalne mednarodne organizacije, ampak tudi v pojavu nacionalnih držav, ki so prav v času Machiavellija bile na začetku svoje poti, kot Francija in Španija, ki sta bili dominantni model za močne absolutistične monarhije. Kljub temu so republikanska razmišljanja, tudi italijanskega pisca, navduševala marsikaterega sodobnika. V današnjih časih pa so prav liberalnodemokratske reprezentančne republike, naslednice monarhij, ki so vase integrirale lokalne centre moči, pod 'napadom' mednarodnih organizacij, ki prevzemajo in omejujejo določen del njihove suverenosti.

Za temo sem se odločil, izhajajoč iz podobnih dilem in okoliščin v času nastajanja močnih monarhij in s tem prenosa suverenosti na višji center moči, kakršne se pojavljajo danes v odnosu med državami in mednarodnimi organizacijami. Prav zato sem želel z EU primerjati Machiavellija, ki (poleg časovne relevantnosti) je prav v integriranju Italije po vzoru takratnih 'velikih' videl verjetno največji izziv, tudi teoretski. Po drugi strani pa je Evropska unija vsekakor najbolj reprezentančna mednarodna organizacija po svoji integriranosti, prenosu suverenosti, uspešnosti, vsekakor pa po privlačni moči za države nečlanice. K temu ne nazadnje lahko dodamo tudi geografsko komponento, in sicer ko govorimo o istih deželah 'le' pet stoletij kasneje, tako da se mi pomembnost in zanimivost primerjave zdita na mestu.

Zgradba, struktura naloge je potemtakem prav tako zasnovana na dveh sklopih. V prvem skušam predstaviti florentinskega avtorja, in sicer najprej s krajšo predstavitevijo relevantnosti in s tem okoliščin, položajev in dilem iz časa, v katerem je živel in pisal, ter s tem nakazati podobnosti s sodobnimi dilemami. V nadaljevanju sem se posvetil njegovim delom in teoretskim sklepom, predstavil *Vladarja*, verjetno njegovo najbolj znano delo, in *Razmišljanja ob prvih desetih knjigah Tita Livija*¹ ter teoretske usmeritve, ki jih ti dve deli predstavljata.

---

¹ Od sedaj naprej bom uporabljal: *Razmišljanja*.

Druga polovica naloge pa na podoben način obravnava in razkriva Evropsko unijo. Torej najprej s predstavitvijo zgodovine, dilem in ustroja organizacije, nato pa s predstavitvijo teoretskih pristopov in teorij, ki poskušajo pojasniti pojav mednarodnih organizacij, predvsem Evropske unije. Izhajam predvsem iz teorij integracije, kot teorij, ki so najbolj vezane na evropski prostor in njegovo sodobno integriranje.

Tudi hipoteze, s katerimi si bom pomagal pri razkrivanju in predstavitvi, so razdeljene na dva razmeroma ločena segmenta. Prvi je bolj zgodovinski, s poudarkom na kontinuiteti zgodovinskih procesov:

- Podobnost položajev integrirajočih se lokalnih oblasteh v enotno (unitarno) državo in integriranjem s posledičnimi dilemami držav v odnosu do Evropske unije.
- Te podobnosti pri integriranju nam lahko kažejo na neke vrste 'ciklus nacionalne države', ki državo označuje kot relativno minljiv pojav integriranja, združevanja človeške družbe, na kar so 'opozorile' tudi vse pomembnejše teorije.
- Znotraj tega procesa je viden premik iz vojaškega na ekonomski moment kot bistven 'motor', sredstvo integriranja.
- Še več, sama prepoved vojne kot načelo, uveljavljeno po drugi svetovni vojni na širši ravni, in želja po mirni koeksistenci evropskih narodov sta povod, če ne največji razlog za sodobno porast evropskega integriranja.

Drugi segment bi lahko označili kot teoretski in se ukvarja s primerjavo dediščine renesančnega avtorja in teorijami, ki tako ali drugače opredeljujejo evropsko integriranje: Vidno je ujemanje evolucije različnih teorij z napredkom institucij, prakse, kar določa tudi potek diplomske naloge (Na tem mestu se ne bomo ukvarjali s tem, katera je bila pred drugo, ali praksa ali teorija.). Zato se bom osredotočil na bolj specifično, natančno raven primerjave in iskal vzporednice:

- Podobnost med *Vladarjem* in teorijami naravnega stanja vse do realizma, izhajajoč iz skupne predpostavke anarhičnega okolja.
- Podobnost *Razmišljanj* s sociološkimi koncepcijami (teorijami integracij), izhajajoč iz podobne ujetosti v urejeno okolje.
- Dodal bom še primerjavo Machiavellijeve rimske 'mešane vladavine' s institucionalnim ustrojem Evropske unije kot *de facto* primera.

Metodologija:

Diplomska naloga se v časovnem zaporedju drži zgodovinskih dogajanj in trendov. Tako lažje prikažem ujemanje razvoja teorij in prakse in s tem tudi, podobno kot Machiavelli, kažem na podobnosti in analogije med različnimi obdobji. »Njegovi najbolj priljubljeni avtorji so zgodovinarji /.../, kot pomagalo h globljemu umevanju aktualnih dogodkov, v katerih neprestano odkriva analogije z dogodki iz preteklosti: bralec in gledalec se tako v njegovem miselnem svetu dopolnjujeta» (Rakar 1990:242).

Tako uporabljam zgodovinsko analizo po eni strani kot zgodovinskorazvojno analizo, ki razlikuje tendence v zgodovinskem razvoju določenega pojava (Bučar 1993: 21-40, 205-14; Benko 1997) ali tendence v zgodovini obravnave določenega pojava, kar naj bi olajšalo tudi dokazovanje o pojavu teze o 'ciklusu nacionalne države' in umiku vojaškega ekonomskemu. Po drugi strani pa poznamo še primerjalnozgodovinsko analizo, ki pa se osredotoča predvsem na primerjavo različnih (primerljivih) procesov, pojavov ali pa obravnavo različnih problemov v zgodovini. Tako ob analiziranju sodobnih teorij in dediščine florentinskega misleca ostane le še primerjava med slednjimi. Seveda upoštevam tudi izrecno primerjalnoraziskovalno metodo, s katerimi iščemo (Bučar, Šabič in Brglez 2000:28-29) podobnosti in razlike med posameznimi enotami analize (državami, vladami, elitami, družbami, kulturami, gospodarstvi, mednarodnimi organizacijami ipd.)². Sicer pa po vzoru klasika sproti opozarjam na dele, ki so zanimivi in relevantni za nadaljnjo razpravo in ob tem uporabljam tudi opisno metodo, ki je še posebej uporabna (Bučar, Šabič in Brglez 2000:35), kadar je uporabljena skupaj s teoretičnimi koncepti /.../ Velikokrat je opisna metoda tudi prvi pogoj za primerjalno raziskovanje. Tudi zgodovinskorazvojna metoda deloma temelji na opisovanju.

2. Niccolo Machiavelli (1469-1527)³

Niccolo Machiavelli se je rodil 3. maja 1469 v Firencah, kot sin stare florentinske družine. Relevantno za našo razpravo je njegovo imenovanje za sekretarja druge republiške 'cancellerie' - neke vrste ministrstva, kar je samo po sebi razmeroma

---

² »Primerjalna raziskava torej vključuje samorefleksivno ali zavestno pristajanje na relativnost primerov /.../ to je primerjanje samo tistega, kar je primerljivo« (Bučar, Šabič in Brglez 2000:30).

³ Tekst se naslanja na Pazzaglia, Mario (1993) *Dal Rinascimento all'Illuminismo: Niccolo Machiavelli: La vita*, 114-116. Bologna: Zanichelli Editore S.p.A.

nepomembna funkcija, a je le omogočila, da je pokazal svoje spretnosti in sposobnosti ter ne nazadnje je ravno preko nje tudi vstopil v aktivno politično življenje. Kmalu so vladajoči, še posebej Soderini 'gonfaloniere' republike, uvideli njegove sposobnosti in predanost in so ga začeli uporabljati kot opazovalca, to funkcijo je večkrat opravljal tudi zunaj Firenc. Pri teh opazovalnih nalogah se je znašel v kritičnih, pomembnih položajih tedanje politične moči bodisi v Italiji bodisi širom po Evropi. Med drugim je bil v Franciji na dvoru Ludvika XII. v letih 1500 in 1504; leta 1502 je bil pri Cesaru Borgii (Valentinu), sinu papeža Aleksandra VI., ki se je v tem obdobju pogumno širil po srednji Italiji in je nevarno pretil Firencam. Pomembnejše naloge je Machiavelli dobil po letu 1506, ko sta po relativno mirnejšem obdobju dogajanje pretresla novi papež Gulio II. in francoski kralj Ludvik XII. Leta 1506 je bil poslan k papežu; nato v Nemčijo na dvor Maksimiljana (1507); leta 1509 je končno uspel s florentinsko vojsko streti Pizzo. Leta 1510, na večer pred proslavitvijo 'svete zveze' (papež, Benečani in Španija proti Francozom), ga ponovno najdemo v Franciji.

Machivelli se ni omeji le na opazovanje diplomacije, ampak je nastopil tudi kot svetovalec florentinske vlade, ki je ostala brez moči zaradi notranjepolitičnih sporov tudi v širšem italijanskem kontekstu. Avtorjeve izkušnje na takratnih dvorih, centrih moči, nam dajejo vpogled na takraten položaj v Evropi, na njeno razdeljenost in vzorce ravnanja oblastnikov. O sposobnostih avtorja ne gre dvomiti, še posebej ne o njegovi sposobnosti analitičnega in objektivnega opazovanja, kot so jo zabeležili mnogi. npr.: »Ko florentinski sekretar poroča iz Francije ali iz Nemčije, stopijo v ospredje drugi vidiki, kot je lepo razvidno bodisi iz *Orisa razmer v Nemčiji*, *Ritratto delle cose dells Magna*, bodisi iz *Orisa razmer v Franciji*, *Ritratto delle cose di Francia*, kjer povzema zapažanja, nanašajoča se na dežele onstran Alp, ki jih je spoznal na svojih diplomatskih potovanjih. Tu se Machiavelli ne ukvarja z osebami, ampak s političnimi in z ekonomskimi strukturami. Spisa, ki sta bila objavljena šele po avtorjevi smrti, leta 1532, in ki sta nedokončana, izhajata iz istih tematskih vidikov. *Oris razmer v Nemčiji*, nastal okrog leta 1508, se začinja z besedami: 'O moči Nemčije ne sme nihče dvomiti', prvi stavek *Orisa razmer v Franciji*, ki je iz leta 1510, pa se glasi: 'Krona in francoski kralj sta danes trdna, bogata in mogočna bolj kakor kdaj prej', nadaljnji potek razmišljanja pa je tako v prvem kot drugem traktatu naravnano na navajanje dejstev, ki naj dokažejo izhodiščno trditev, oziroma razložijo, v čem se kaže moč prve, v čem moč druge velesile « (Rakar 1990:246).

V času avtorjevega življenja so dogodki obračali hrbet Firencam, Francozi so bili izgnani in 'sveta zveza' je sklenila vrniti oblast dinastiji Medičejcev, kar se zgodi leta 1512 s pomočjo španske vojske. S tem je bila politična pot Machiavelliju pretrgana, eno leto je bil v hišnem priporu v svoji vili v Albergacciu.

Skozi njegova različna dela si lahko pomagamo pri rekonstrukciji obdobja, v katerem je vladala fevdalna parcializacija teritorija na eni strani in močen pritisk velikih monarhij na drugi strani. »V svoji razdeljenosti na niz pokrajinskih vladavin, od katerih so le milanska Vojvodina, Beneška republika, Firenze, Papeška država in Neapeljsko kraljestvo predstavljale pomembnejše državne tvorbe, Italija ni mogla nuditi odpora armadam, ki so prihajale nadnjo in se spopadale na njenih tleh...« (Rakar 1990:232). V takem položaju je avtor podlegel občutku sramote ob nemoči in nespameti posameznih voditeljev, ki so pripeljali do tega položaja. Prav v teh okoliščinah je nenehoma podajal predloge za rešitev domovine s politiko, ki naj bo dostojanstvena in odrešljiva, previdna in premišljena, podprta z orožjem, vojaško silo. Pomembno je poudariti vlogo, ki jo je avtor dajal vojaški sili, ki je bila bistvena kategorija, instrument v rokah voditeljev. »Že po tonu, v katerem spregovori 'o menihu', 'circa il frate', lahko sklepamo, da avtor navedenega pisma ni mogel biti naklonjen pridigarju, med čigar pristaši niso bili samo preprosti poslušalci, temveč tudi misleci kot Pico della Mirandola, znanstveniki kot Antonio Benivieni in umetniki kot Sandro Botticelli, Luca Signorelli in Michelangelo, /.../ Ko preberemo to pismo, se nam vsiljuje sklep, da je Machiavelli povsem prezrl etično razsežnost dominikančevega pridiganja in da je v menihu videl zgolj političnega demagoga ... Zgodovina nas uči, da so zmagali le preroki, ki so se znali opreti na orožje...« (Rakar 1990:230-231).

V tem kratkem časovnem izseku, ki je s političnega vidika predstavljal eno najbolj dramatičnih obdobj italijanske zgodovine, se pokaže tudi prizadetost, s katero je florentinski mislec doživljal ponižanja, katerim je bila izpostavljena Italija, odkar je postala plen močnejših sosedov in prizorišče nenehnih spopadov med njimi. Ta dramatična izkušnja s politiko je zaznamovala njegova teoretična dela in se povezala z njegovim poznavanjem in preučevanjem antike.

Stvari je poslabšalo odkritje zarote Boscoljev in Caponijev proti Medičejcem. Po aretaciji in mučenju je uspel dokazati lastno nevpletenost. Kot je sam povedal svojemu prijatelju, z željo, da bi ga Medici rehabilitirali, oziroma: «, da bi se zanesli na njegove petnajstletne državniške izkušnje, na zvestobo, ki je lastna njegovemu značaju, in na poštenje, katerega dokaz je njegova revščina« (Rakar 1990:256).

V tem obdobju, med letoma 1512-25 (*post res predictas*), ko je bil prisiljen umakniti se iz političnega življenja, je napisal večino najslavnejših del. Nastala so kot plod njegovih poglobljenih razmišljanj o sedanjosti in idealiziranih pogovorov z antičnimi avtorji, misleci, zgodovinarji, predvsem z rimskim zgodovinarjem Livijem... Zgodovini je pripisoval velik pomen. »Njegovi najbolj priljubljeni avtorji so zgodovinarji, to je pisci, ki ga vodijo na 'antične dvore', kjer se z akterji antične zgodovine lahko pogovarja o njihovih dejanjih, kot sam pravi v pismu Vettoriju /.../. Branje Machiavelliju ni umik iz stvarnosti, ampak pomagalo h globljemu umevanju aktualnih dogodkov, v katerih neprestano odkriva analogije z dogodki iz preteklosti: bralec in gledalec se tako v njegovem miselnem svetu dopolnjujeta« (Rakar 1990:242).

Ta dela so začetek nove znanosti. Za razliko od antičnih avtorjev in svojih sodobnikov je politične vede ločil od morale in religije in jim našel mesto kot avtonomni vedi. Zato ga štejemo za začetnika modernega pristopa k politologiji. Izhodišče njegovih razmišljanj je človek in efektivna resničnost, se pravi konkretna dejstva, iz katerih izpelje splošna pravila, ki uravnavajo življenje držav in oblikujejo zgodovino. Slednja je razumljena kot povsem človeška stvaritev, brez posredovanja usode ali česa podobnega. Izvirajoč iz prepričanja, da sta človek in njegova narava ostala nespremenjena skozi čas, dosledna sama sebi, ne glede na okoliščine, se je v iskanju splošnih zakonitostih možno opreti na antične avtorje, ki so znali uvideti te univerzalne karakteristike človeka in njegove narave ter s temi ugotovitvami raziskovati preteklo realnost prav tako kot sedanje čase. Treba je poudariti, da njegova motivacija ni bila dezinteresirana, temveč usmerjena v iskanju normativne akcije, ki bi pomagala razložiti alterniranje dogodkov in jih usmerjati.

Pisanje in razmišljanje je zanj pomenilo način delovanja in omogočilo upanje na boljšo prihodnost Italije ter tolažbo za mizerno življenje, ki je bilo daleč od aktivne politike, kar se navsezadnje vidi tudi v angažiranem tonu njegovih del. Leta 1513 je začel pisati *Razmišljanja*. S premišljanjem o rimski zgodovini se spusti v razglabljanje o zakonih, pravilih, ki vodijo in usmerjajo »življenje« držav. Sredi istega leta je prekinil pisanje slednjih in se lotil pisanja svojega najbolj slavnega dela. *Vladar*, angažirano, militantno politično delo, ki ima v ospredju utopijo enotne, močne italijanske države, podobne močnim monarhijam, kot sta v tistih časih bili Francija, Španija... Ta potreba po konkurenčnosti močnejšim 'državam' je primerna za primerjavo potrebe po ekonomskem integriranju Evrope za lažjo konkurenco ZDA, Japonski ali drugim

potencialnim močnejšim enotam (to, da gre večinoma za gospodarski, ekonomski moment, bomo še obdelali).

Machiavelli je *Vladarja* posvetil Giulianu de' Medici (kasneje pa Lorenzu) v upanju, da se bo rodbina lotila utopičnega združevanja Italije in politično rehabilitirala Machiavellija. Ostalo pa je le pri njegovem samotnem razmišljanju in pisanju. Poslednji dve leti življenja sta bili ponovno nemirni. Ko je leta 1525 Karel V. ogrožal Italijo, se je Machiavelli lotil organizacije obrambnega načrta s pomočjo vojske Giovannija dalle Bande Nere. Leta 1527 je v Rimu prišlo do puča s strani Lanzichenecchov in s tem je bilo v Firencah spet konec Medičijcev. Machiavelli se je zaman trudil rehabilitirati in istega leta je tudi umrl.

Če na kratko povzamem, kar se mi zdi relevantno v luči hipotez, bi moral vsekakor poudariti in označiti politične razmere v času avtorjevega življenja, ki so bile fragmentirane, negotove in nestabilne. Te različne politične tvorbe so bile v spreminjajočih se konkurenčnih ali zavezniških odnosih. Morda je še pomembnejše dejstvo močnih absolutističnih monarhij, ki dokazujejo svojo premoč nasproti manjšim fevdalnim vladavinam, katerih imena poznamo še danes kot države članice EU. Machiavelli je vsekakor avtor, ki je bil ob pravem času na pravem mestu za spoznavanje takratnih razmerij in načina vladanja. Če k temu dodamo že omenjeno sposobnost opazovanja, poročanja, opisovanja, nam preostane le še od bliže pogledati njegova dela.

Srednjeveški avtor velja za zagovornika, začetnika sodobne politologije kot avtonomne znanosti. Avtor je v večini zagovarjal republikansko ureditev, čeprav je bilo njegovo delo *Vladar* deležno mnogih, v večini neupravičenih, kritik na račun zagovarjanja vladarjeve absolutistične avtonomije, in ne morale. Tako se bom posvetil prav deloma, ki sta si po zasnovi najbolj različni in nekako prikazujeta ta dva toka razmišljanja, republikanski in absolutistični.

Moram poudariti, da želim v diplomski nalogi poiskati razloge za take razlike, kar je vidno v moji razdelitvi naloge, in sicer v okolju, v katerem poizkušajo najti rešitve za optimalno vladanje. Za anarhično okolje (pokvarjeno ljudstvo) je optimalna rešitev absolutizem ali močen vladar, v republikanskem, urejenem Rimu pa so za avtorja institucije vzor, čeprav si jih sam dokaj drugače razlaga kot npr. Livij.

2.1. Vladar : kako vladati, ko je ljudstvo pokvarjeno (anarhično okolje)

Najbolj popularno delo florentinskega misleca je na prvi pogled razmeroma atipično za republikanskega zagovornika, ampak ob natančnejšem pogledu vidimo, da je ujeto v zelo natančen namen in okoliščine. Avtor v razbiti in neurejeni Italiji (le pogojno rečeno) poizkusi preseči anarhičnost na način, ki je bil sicer najbolj uspešen v Franciji, kjer je oblast bila najbolj močna, unitarna. *Vladar* je delo militantnega kova, ki išče inspiracijo za akcijo, v takratni politični, zgodovinski situaciji, v kateri se je znašel italijanski polotok (napaden s strani francoske in španske vojske). »*Vladarja* je torej le brati v ključu njegove sklepne besede: kot memorandum, ki je nastal v določeni politični situaciji in bil namenjen nezamenljivemu naslovniku...« (Rakar 1990:257).

2.1.1. Struktura dela⁴

Delo je sestavljeno iz šestindvajsetih poglavij in se ukvarja z vladanjem; kaj vladanje je, različnimi načini vladanja, pridobivanjem in izgubljanjem oblasti. V prvih petih poglavjih avtor razloži svoj pogled na različne tipe vladavin, od šestega poglavja dalje pa se začne ukvarjati z ustvarjanjem nove 'države' (principato) ter poda strategije, kako se cilj doseže. Če jih na kratko naštejemo; - previdnost mišljena kot zmožnost jasnega, realističnega in preudarnega pogleda na situacijo, k temu prišteta zavest o realnih pravilih političnega življenja; - orožje, vojaška moč, kajti avtor meni, da se odnosi med državami urejajo na relaciji moči in šibkejši postane vedno plen. Taka interpretacija je zelo podobna realističnemu pogledu na odnose v mednarodni skupnosti.

V zvezi z vojaško močjo avtor do XII. poglavja nagovarja vladarje, naj nikar ne najemajo vojske, ampak naj računaje na mestne, lastne sile (milizie). Tudi naslednja poglavja nadaljujejo z angažiranostjo dela, ki ni razmišljajoče, kontempaltivne narave, in kličejo po akciji. Tako od XV. do XXIII. poglavja avtor svetuje, kako se osvoji, obdrži in brani oblast, in tako ustanovi državo, ki lahko zagotovi mir, varnost in civilizirano, urejeno življenje. Za ta cilj so potrebni železna volja in prepričanost, inteligenca in trdnost in po potrebi nasilje, ki mora biti zavestno in premišljeno, ne glede na morebitne moralne prepreke ali sodbe. To so najbolj avtorsko originalna poglavja celotnega dela, obenem pa tudi najbolj pretresljiva, za koga celo škandalozna, spričo nepopustljivosti pri

---

⁴ Tekst se naslanja na: Pazzaglia, Mario (1993) Dal Rinascimento all'Illuminismo: *Il 'Principe' il pensiero politico del Machiavelli: Stesura e struttura del trattato*, 116. Bologna: Zanichelli Editore S.p.A.

doslednem odkrivanju logike zakonov, po katerih se ravnaajo politična dejanja. Avtor vplete v ta razlaganja novejšo in sodobno zgodovino lastne domovine, ki prav v tem času občuti degradacijo in rušenje civilizacije, ter take in drugačne veljake, ki so prav z grobstvo brez pomislekov vodili politiko v takratni Evropi in Italiji. Bistvo *Vladarja* pa je locirano od XXIV. do XXVI. poglavja, kjer je zapisan povod, razlog, zakaj se je lotil pisanja tega dela. Najprej se avtor spušča v ugotavljanje razlogov, zakaj so italijanski vladarji izgubljali lastne države, poudarja njihovo neznanje v politiki, predvsem pa na vojaškem področju. V drugem od teh poglavij, v XXV., razlaga soodvisnost sreče posameznika in njegovih vrlin (zanj seštevek inteligence in energije). Prav sreči ali nesreči - slabi usodi so po avtorjevim mnenju večinoma ljudje napačno pripisovali krivdo za neuspehe, češ neugodne usode se ne da premagati, zato je nekakšno zatočišče, kraj brez lastne odgovornosti. V zadnjem, XVI. poglavju pa se neposredno obrne na enega od vladarjev Italije, in sicer Lorenza de' Medici, kateremu je delo tudi posvetil, upajoč, da bo rešil Italijo tujcev in oblikoval enotno državo (večinoma sever in center polotoka), ki bo kos tujim močnim evropskim monarhijam. Glede na moje razdelitve bi poudaril, da je lepo razviden povod za take vrste avtorjevega razmišljanja. Kriva je anarhična situacija v njegovi domovini. Delo je torej namenjeno ravnanju vladarjev v anarhičnih okoliščinah, kjer se pojavljajo konkurenčni (močnejši) subjekti, ki skušajo prevladati.

2.1.2. Vladar in problem morale⁵

Moja teza, ki opredeljuje deli (njune razlike) kot rezultat anarhičnega (*Vladar*) in urejenega (*Razmišljanja*) okolja, se kaže tudi v odnosu avtorja do morale. Sam namreč poudarja, da so okoliščine tiste, ki določajo ravnanje oziroma način obnašanja, ne pa morala.

Avtor je pri opazovanju političnega življenja poudarjal predvsem moment moči države kot sile, kar sovпада z dogajanjem v takratni Evropi. Moč je poglavitna med odnosi tudi izven države, torej v relaciji do drugih držav. Realnost je Machiavelliju pokazala, da sta tudi nasilje in zlo lahko nujna, ko politični subjekt s preudarnostjo in logiko, katero razloži v *Vladarju*, vzpostavlja, brani in utrjuje državo. Prav zato je

---

⁵ Tekst se naslanja na: Pazzaglia, Mario (1993) Dal Rinascimento all'Illuminismo: *Il 'Principe' il pensiero politico del Machiavelli: Il 'Principe' e il problema morale*, 118. Bologna: Zanichelli Editore S.p.A.

Vladar veliko stoletji veljal za perverzno delo, avtor pa je bil obtožen cinizma, nemoralnosti - machiavelizem. Tako se je avtorja poznalo le po frazi; 'Cilji opravičujejo sredstva' kar naj bi bil izgovor za kakršnokoli diktatorsko nasilje. Resnica pa je drugačna.

Najprej Machiavelli zla ni videl kot nekaj nespremenljivega v človeku, ampak kot rezultat težke pozicije človeka v zgodovini, v konstantnem boju za preživetje, proti nasilju drugih in neizprosni 'sreči'. Drugič avtor zavrača idejo, da bi nasilje vladarja, političnega človeka, bilo odraz nekih primitivnih želja (*passioni*). Trdi, da je odraz trde in neizprosne nujnosti, za katero se boleče, tehtno, racionalno odloči, da bi obranil državo, ki je nujna pri omogočanju nekega civiliziranega skupnega načina življenja. Tudi največji kritiki pa ne morejo zanikati, da je Machiavelli nostalgičen in hrepeni po svetu poštenih (*nobili*) in neomadeževanih posameznikov. V ozir je treba vzeti, da je delo nastalo v enem najbolj tragičnih trenutkov za italijanski polotok, ko je le-ta bil žrtev sosednjih držav in človeške požrešnosti. Tako da so ostri, morda celo kruti, avtorjevi sklepi plod in odraz nič manj krutega zgodovinskega trenutka, polnega prevar in laži ter krvi. Machiavelli je ob pogledu na okolico videl propadanje civilizacije in edino oprijemljivo pravilo je bil zakon močnejšega in pravica do vojne. Potrto ob propadanju domovine, občuti potrebo po pogledu na stvarnost takšno, kot je, brez iluziji, da bi uspel zanetiti ekstremno akcijo, ki bi rešila Firence in Italijo. Če strnem misel, kako odnos do morale kaže na odnos do okoliščin: moralni kriteriji niso pomembni, le okoliščine, v katerih se znajdemo, narekujejo naše ravnanje.

»Machiavelli, ne samo, da ni zanikal morale, temveč je bil eden od največjih in najbolj trpečih moralnih duhov, kar jih pozna zgodovina; vedno je težil k uveljavitvi moralnosti na svetu,« je zapisal Benedetto Croce (Rakar 1990:261). Tukaj bi povzel še te besede, za katere mislim, da nazorno prikažejo, v čem je bistvo 'machiavelistov': »Zanj sta denar v tržni ekonomiji in moč v mednarodni politiki istoznačna. Tako ima denar za različne posameznike različno vrednost in različne namene. Je sredstvo, ki omogoča doseči določeno stvar, ki je bodisi cenjena sama po sebi bodisi se uporablja za zagotovitev ekonomske varnosti in svobode, medtem ko vidi skopuh v denarju končni cilj...« (A.Wolfers 1965:105, Benko 1997:82-83).

2.1.3. Vladar in Italija⁶: obdobje nastanka nacionalnih držav

V premagovanju nesrečnih okoliščin je avtor v center *Vladarja* postavil prav osvoboditev domovine barbarov, kar je bil tudi povod za to delo. Machiavelli pride do sklepa, da je bila partikularna politika (nekaj podobnega velja tudi za sodobno mednarodno skupnost in še posebej za EU v današnjem času) 14. stoletja kriva za tako šibko in razdruženo Italijo, ki je postala plen močnih monarhij, kot sta bili npr. Francija in Španija. Edino rešitev je videl v ustanovitvi podobne močne monarhije tudi na italijanskem polotoku. Če vojaški moment, značilen za srednji vek, relativiziramo v luči trenutno poglobitnejšega ekonomskega momenta moči države, je to zelo podobno evropskim motivom združevanja nasproti sodobnim močnim subjektom, npr. ZDA, Japonska, v bodoče Kitajska.

Tako je postal njegov namen bodriti izrednega posameznika, ki bi bil kosu temu 'čudežu', po vzoru velikih voditeljev, očetov narodov v zgodovini: Mojzes, Romul ..., ustanovitelji držav in narodov na mestih, kjer prej ni bilo nobenega imena. Vsekakor utopična želja, glede na manjkajoče predpostavke (take-off, prefaza so besede sodobnih avtorjev) za močno unitarno politično entiteto: predvsem kohezivnost, širši občutek skupne pripadnosti in nacionalnega ponosa, čustvena angažiranost, vsaj v vladajočih elitah, in korist v osvoboditvi izpod tuje oblasti (we feeling, nacionalna zavest, ideologija ipd. so novejši *ekvivalenti* občutku pripadnosti). Brez teh predpogojev noben, pa še tako sposoben in vešč, posameznik ne bi mogel biti kos takšnemu podvigu. Tu bi poudaril, da s podobnim argumenti razlagamo neuspešno integriranje na gospodarsko manj razvitih delih sveta, npr. Afrika in Južna Amerika. Kljub vsemu je Vladar ostal kot glas upanja vse do renesanse, čeprav je nastal veliko prej, preden je Italija izgubljala suverenost. Razširjeno mnenje, da je avtor fiksiral sodobno pojmovanje pojma države⁷, zastopa tudi Passerin D'Entreves (1962:55-56), ki legitimno upravičuje tako mnenje, še več, florentinskega avtorja ima za začetnika, ki je vpeljal sodoben termin države v sodoben

---

⁶ Tekst se naslanja na: Pazzaglia, Mario (1993) Dal Rinascimento all'Illuminismo: *Il 'Principe' il pensiero politico del Machiavelli: Il 'Principe' e l'Italia*, 119. in Meinecke, Friedrich: *Machiavelli e la ragion di stato*, 171-172. Bologna: Zanichelli Editore S.p.A.

⁷ »Za moderno politično življenje je tipična značilnost nacionalna država /.../ Tako je tudi Italija občutila posledice procesa, med katerim so se porajale moderne, centralizirane in laične države, četudi je ta potekal le v regionalnem in ne nacionalnem merilu. /.../ Toda osrednja oblast se je vse bolj in bolj otrešala vezi s takšnimi avtonomnimi središči. Vse močnejše so se identificirali pojmi narod, država in vladar. /.../ Machiavelli tako dovršeno odraža proces absolutizacije, ki je značilen za moderno državo v fazi nastajanja in razvoja« (Altari 1980:21-25).

političen besednjak. Pomembna je tudi razširjenost uporabe, ki je sledila neverjetnemu širjenju Machiavellijevih del po Evropi.

Za razpravo se mi zdi pomembno dejstvo, da je začetek pojava sodobnih držav zaznamovan z dilemami prenosa suverenosti na višji center, in dejstvo, da je avtor poudarjal anarhičnost okoliščin v Italiji, kakršnih pri močnih 'sosedih' ni bilo. Vladar naj bi bil 'odgovor' taki situaciji. Pomembno je tudi, da gre razloge za integriranje iskati v želji po urejenem in uspešnem skupnem življenju, zmanjšanju nasilja in boljšem materialnem ter duhovnem, krepostnem življenju. O tem, da so to želje, dileme tudi med motivi in problemi evropskega integriranja, ne gre dvomiti, sicer pa se bom Evropski uniji in vprašanju umika nacionalnih držav ter premika težišča v kriterijih za določitev moči države posvetil v drugem delu diplomske.

2.1.4. Nova ideja politike⁸: politologija od Machiavellija naprej in skupna točka obeh del

To poglavje se osredotoča na tisti (že nakazan) del avtorjevega razmišljanja, ki ga uvršča med klasike in označuje kot začetnika sodobne politološke znanosti. Machiavellijev namen je potovanje s pomočjo poglobljenih razmišljanjih in spoznavanje učinkovite resničnosti. Se pravi ugotavljanje z realističnim opazovanjem konkretnih političnih odnosov. Njegovo razmišljanje torej ne temelji na takšnih ali drugačnih moralnih ali verskih predpostavkah, kar je bilo značilno za dotedanje avtorje, predvsem srednjeveške. Uvede spoznanje, da se razmišljanje ne začne z intelektualnimi principi in modeli, iz katerih oblikujemo kognitivno realnost, ki je potemtakem podrejena tem principom. Naslanja se na konkretno stvarnost, opazovano v realnem dogajanju, iz katere se trudi razvozlati univerzalne in konstante zakone in pravila, sama po sebi tudi konkretno preverljiva. Tak odnos je skupen obema avtorjevima deloma in je nekako postal 'standard' za bodoče pisce. Avtor za razliko od srednjeveških teoretikov, ki so videli oblast od Boga dano, vidi zgodovino (oblast) kot rezultat egoizma posameznika. Tako nastane avtonomna politična znanost, ki izvira sama iz sebe, in ne išče svojih korenin ne v morali ne v religiji, temveč postavlja svoja pravila, principe in upravičuje

---

⁸ Tekst se naslanja na: Pazzaglia, Mario (1993) *Dal Rinascimento all'Illuminismo: Il 'Principe' il pensiero politico del Machiavelli: Un'idea nuova della politica, 117.* Bologna: Zanichelli Editore S.p.A.

svoj namen kot znanost, ki se ukvarja s politično akcijo posameznikov v družbi v iskanju urejenega skupnega življenja.

Tudi takšen pristop do znanosti ne more mimo predpostavke o splošni ideji človeka in smisla življenja. Avtor vidi ta smisel kot nekaj povsem posvetnega (dodal bi laičnega) v sozvočju z renesančnimi koncepti. Njegov pogled na človeka je predvsem naturalističen, v smislu naravne entitete, ki je nespreminjajoča se skozi čas in situacije podvržena neizbežnim zakonom narave. Kljub temu da je zmožen racionalnosti in konstruktivnosti, je pogosto plen lastni strasti, egoizma in nesposobnosti. Le-te ovirajo možnosti za civilizirano življenje. Zato vidi avtor potrebo po energični akciji izrednih posameznikov, ki naj bi v družbi, namesto kaosa nasprotujočih si strasti egoističnih posameznikov postavili red, s čimer bi prevladali nad nebrzdanim nasiljem z urejeno državno strukturo. Takšen pogled je skupen tudi časovno bližjim teoretikom, predstavnikom t.i. teorij naravnega stanja, in je še vedno aktualen. Če malo špekuliram s podobnostmi, bi lahko dejal, da je hotel naravno stanje preseči z vzorom neke vrste idealnega tipa (v smislu Webra).⁹

Tako je politika videti kot vedenjska norma, nujna za zagotavljanje mirnega sožitja v državi, z eno besedo civilizacija. Machiavelli zavrača kakršnokoli usodnost in vidi zgodovino kot povsem človeško stvaritev. Sicer pa deli človeško početje na dvoje, en nerazločljiv del te volje imenuje sreča, kot klasični avtorji pred njim. Predstavi jo enkrat kot neracionalno usodo, drugič kot splet okoliščin. Splošno pa jo označi kot oviro za svobodno človeško početje, kot nepojmljivo mejo človeškega bitja in razumevanja, nezmožnosti se prilagoditi ali predvideti novo nastalo situacijo. Avtor, čeprav je tudi zanj to filozofsko nerešljiva dilema, ki v takem pogledu grozi tudi konceptu svobode in avtonomne volje, zaupa v zmožnosti človeka. Sreči se torej upremo z vrlino, razumom in zmožnostjo delovanja, ki da realnosti racionalno, človeško sled, odtis. Vrlina se pokaže v odnosih v skupnosti, političnem življenju, kot človeška akcija *per excellenc* in kateri se mora podrediti katerikoli parcialen interes, bodisi moralen, religiozen bodisi kratkoročen interes posameznikov. Tako je za avtorja najvišji interes vzdrževanje reda in ohranjanje države, ki naj bi sovpadala z nacijo, narodnim značajem ter civilizacijo. Avtor torej poudarja relativizem pri pristopu in ne upošteva nobenih *a priori* predpostavk, ki bi zmotile praktičnost pri dosegu cilja. Državo pa avtor kljub temu prikaže kot plod dejanja izrednega posameznika, se pravi vladarja, ki je zmožen urediti brezoblično maso, in

---

⁹ »Med pisci, ki so trasirali značilni pristop modernega realizma v mednarodnih odnosih, velja na prvem mestu omeniti Maxa Webra« (Morgenthau 1995:14).

oblikovati narod s pomočjo civilnih in institucionalnih ukrepov. S tem poudari proces od zgoraj navzdol, se pravi vlogo elit, vodij. Takšna državotvorna teorija predpostavlja obstoj takšnih herojev, očetov naroda, ki so potrebni za uveljavljanje norm skupnega življenja z uporabo 'višje' sile, nasilja, kot so to posamični egoizmi. Samo v naslednji fazi¹⁰ postavljanja države lahko nastopi vladar, ki se bo ukvarjal z zakonodajo (primer Romolo in Numa Pompilio), in tako se začne počasna preobrazba v ustanovitev republikanske ureditve, kateri je avtor sam precej bolj naklonjen. Tudi sam avtor tako predvidi več faz v razvoju, podobno kot danes pri opisovanju potrebe in načina, s katerim se države odrekajo parcialnim interesom in delu suverenosti v luči skupnih interesov in mirnega sožitja, napredka. Takšen način gledanja (faze, napredek glede na okoliščine) je tudi v podporo moji tezi (rdeča nit zgradbe naloge) o sovpadanju prakse in teorije.

Sicer vidi avtor republiko še vedno z aristokratskim pridihom, saj je osnovana na zakonih 'previdnih', se pravi ozki skupini inteligentnih in virtuoznih ljudi. Tako smo še vedno daleč od sodobnih standardov, ki veljajo za republike in demokracijo, z opombo, da sam primerjam njegove sklepe z Evropsko unijo, kjer prav tako ne moremo govoriti o demokraciji (tudi elite so 'še' vedno pomemben del procesa odločanja). Velja tudi, da avtor nima zaupanja v nobeden tip vladavine, kot je sam poudaril v *Razmišljanjih* (Pazzaglia 1996:117). Obstaja neke vrste naravni cikel življenja vsake države, ko se ta iz nasilnega momenta ustanovitve in nato ustvarjanja zakonov počasi preobrazi v republiko z vedno večjo soudeležbo državljanov v vladanju ter proti koncu zabrede v demagogijo, anarhijo (licenza) in na koncu v anarhijo s potrebo, da se začne vse skupaj od začetka.

Za razliko od drugih avtorjev, ki so v svoje utopije postavljali človeka izven konteksta zgodovine, v družbeno okolje brez konfliktov in trenj, v katerem je možno živeti v miru in harmoniji, je Machiavellijev red v idealni politični skupnosti povezan s človeško ujetostjo v čas in temu sledeče posledice, tudi razdejanja. Dobra politična ureditev se izkaže z lastno rastjo in absorpcijo druge politične skupnosti ter možnostjo - vsaj za kratek časovni interval - preprečiti propad, dekadenco, kot je to uspelo staremu Rimu (o Rimu govori v *Razmišljanjih*).

---

¹⁰ »Lahko bi dejali, da je Machiavelli priznaval veljavnost dveh političnih teorij: eno za revolucijo in drugo za vladajočo oblast.« (Altari 1980:25)

V teh delih so razvidni optimizem in pragmatičnost ter s tem povezana relativnost situacij, saj nikoli vnaprej ne vemo, kaj bo primerna odločitev. Na to se lahko veže še minljivost vseh stvari.

Dekadenca, propad je neizbežen del naravnega kroga vseh posvetnih stvari. Tako vse grede skozi rojstvo, cvetenje, propadanje in smrt. Človeška dejavnost pa ostane vezana na specifične okoliščine, ki jih določa konkretna situacija, v kateri se znajdemo v določenem trenutku. Bolj malo je po avtorjevem mnenju koristno ocenjevati človeške kvalitete v abstraktnih, izoliranih modelih, bolje je ocenjevanje politične dejavnosti človeka v interakciji z okoljem, konkretno situacijo. Machiavellijev 'pesimističen' način gledanja na svet, ki poudarja minljivost vsega, se ujema z mojo tezo o koncu nacionalnih držav, ki naj bi se začel že z delnim umikom le-teh. Na teh temeljih temeljijo tudi teze sodobnih avtorjev o dokončnem (odvisno od teorije) umiku države kot pglavitnega subjekta v mednarodnih odnosih. Njene funkcije naj bi torej prevzele mednarodne organizacije, nam najbližji primer je ravno EU.

Podobno kot drugi avtorji pred njim tudi sam oceni potrebo, nujnost kot faktor, ki determinira človeško dejavnost in je izven človeške kontrole. Vseeno pa sam ne vidi potrebe kot sovražne sile, ki prisili človeka v popolnoma mehanično reakcijo. Tako lahko potreba prisili človeka, da uporabi svoj razom (*ratio*) za ustvarjanje ugodnih pogojev. V katerikoli situaciji je končni rezultat odvisen od načina reagiranja na nastale okoliščine. Po Machiavelliju so brezupne situacije redke. V veliki večini primerov ima človek možnost obrniti okoliščine v svoj prid. Vse dokler uporablja vse naravno dane lasnosti, ni nemočen pred zunanjimi vplivi. Podobnosti med odnosi, med srečo in vrlino, razkrijejo avtorjevo idejo neskončnega boja med obema, in ta boj je vsekakor konstantna domena političnega življenja. V upodobitvi boja med srečo in vrlino za prevlado nad zunanjimi dejavniki je možno razbrati, da je človeška kontrola možna le v redkih, bežnih trenutkih. Človek mora tako izkoristiti redke trenutke, v katerih se okoliščine in individualne spretnosti ujamejo. Ta potreba po ujemanju okoliščin s posameznikovimi vrlinami je zanimivejši del Machiavelljevega političnega razmišljanja.

V politiki ni posebnih človeških kvalit, ki bi same zagotavljale uspeh, te kvalitete, potrebne za uspeh, variirajo od situacije do situacije. Take vrste relativizem je zaznati v vseh poglavjih *Vladarja*, v katerem avtor opisuje lasnosti, potrebne za vladanje, in je še bolj poudarjen ali viden v *Razmišljanjih*. V *Vladarju* so osnova avtorjevega razmišljanja, in sicer, da politična akcija ne more biti zaobsežena v mejah morale. Čeprav poudarja, da je lahko amoralno obnašanje v dani situaciji koristnejše, pa nikoli

ne da slutiti svoje naklonjenosti slednji pred moralnimi odločitvami. Sam ni hotel *a priori* označiti slabo kot slabo, po drugi strani pa ni hotel spreobrniti vseh moralnih načel. Ko pa se stopi na področje politike, se je treba držati določenih pravil, ki pa v tem primeru ne ločijo dejanj po njihovi moralnosti ali amoralnosti. Potreba po koncentraciji v kratkem časovnem intervalu, potreba po uporabi vseh resursov, potreba po izboru pravega modela za reševanje specifičnega problema, vse to implicira pri politiki, ne samo vedenje kaj hočemo, ampak trmasto strmenje po cilju.

Še ena podobnost z *Razmišljanji* je, in sicer ko ljudi primerja z živalmi. V *Vladarju* trdi, naj mora biti »gosпода« lev ali lisica, najbolje pa oboje hkrati. V živalih avtor ne vidi človeških lastnosti, ampak primorbjalne lastnosti, katere je človeku zameglil razum. Človeška kontrola sveta je odvisna od dosega pravega nivoja instinktivnosti, ki mu bo pomagala postati del tega okolja, sil sveta. Take vrste identifikacija je predpogoj za obvladovanje političnega življenja. Machiavelli je verjel v ustvarjalnost človeka znotraj politike. Ta potencial ima dve plati. Po zgledu sodobnih avtorjev tudi sam verjame v racionalno človeško naravo, zanj je človek orodje z racionalno definiranim ciljem. Sočasno pa je zanj človek žival, ki jo vodijo instinkti, zavoljo katerih ne vidi ovir in spregleda racionalne cilje, obenem pa mu ti omogočijo dostop do neizmernih sil.

Machiavelli je ta *meta* izziv videl kot odsev položaja v takratni Italiji in Evropi. Vse bolj jasen je bil tudi vedno večjemu številu Italijanov. Čeprav so avtorjevi predlogi ciljali bolj na reševanje konkretnih mestnih problemov znotraj Firenc, se je sam zavedal - glede na lastne diplomatske izkušnje verjetno boljše od drugih - povezave med temi problemi in pojavi tujih vojsk na italijanskem ozemlju. Po francoski invaziji leta 1494 so bile vse nadaljnje situacije posledica boja med velikimi silami prek Alp. Italijani so izgubili kontrolo nad svojo lastno usodo in kakršen koli red so znova in znova ogrožali novi okupatorji. Po letu 1494 so politični dogodki v Italiji posledica sil, lociranih daleč izven Italije. Potemtakem je avtorjevo umeščanje politike znotraj zgodovine naravno. Kot posledica takega razmišljanja - potreba po kohezivnosti politike in teza o avtonomnosti politike, razvita za konceptom države - so Machiavellijeva dela postala temeljni kamen v zgodovini političnega razmišljanja. Vrnitev k ideji politike, kot smo jo poznali pred Machiavellijem, pa je nemogoča. Avtor ni zaslužen le pri postavljanju nove *paradigme* v politični misli, njegova dela nam še vedno govorijo, neposredno, čeprav je veliko primerov staromodnih, veliko tez pretiranih ali celo nerealnih. Njegove intuicije odkrivajo pomembne resnice, ki nas pretresejo. Pri postavljanju politike v okviru

nepretrgane zgodovine vidimo, kako je vsaka situacija svojevrsten problem, ki narekuje človeku uporabo vseh zmožnosti.

Če poskusim povzeti ključne točke *Vladarja* skozi vnaprej postavljene hipoteze v luči nadaljnje primerjave s sodobnimi avtorji, bi na prvi pogled moč in državno preživetje (spodobneje nacionalni interes) imela ključno vlogo. Tako poenostavljanje bi lahko bilo zmotno, še posebej, če dodamo moralne razsežnosti dela. Primeri machiavellizma in podobnih kritik so dokaz napačnosti takega početja. Ko govorimo o *Vladarju*, je bistven namen dela, ki spominja na 'krizni menadžment' - se pravi, da poudarja fazo, v kateri anarhičnost situacije ne omogoča spoštovanja pravil, zakonov, in v kateri so ekstremni ukrepi edina rešitev, da se preseže to stanje in se v nadaljevanju 'trda roka' umakne zakonom. V takih pogojih sta moč in preživetje države edino pomembni, prav tako pa tudi kriteriji za določanje med 'prav' in 'narobe'. Taka interpretacija se mi zdi najbolj podobna realistični interpretaciji mednarodnih odnosov.¹¹ Za ostre kritike njegovih del pa bi dodal, da se v vojni (Machiavelli in mnogi so takratne okoliščine v Italiji tako opredelili) in izrednih razmerah tudi še danes države obnašajo absolutistično.

V njegovi politični misli pa se mi zdi pomembnejši odnos do znanosti, še posebej politologije in 'standardov', ki jih je avtor vpeljal in si niso v protislovju ter so konstanta njegovega razmišljanja. Se pravi relativizem, preverljivost, ujetost v realnost in okoliščine, nič ni *a priori*, ne slabo ne dobro, kar velja tudi za instinkte. Poudarja razum, avtonomnost političnih ved, skratka laičnost državnega, človeškega početja. Z nastajanjem sodobne politologije je povezano nastajanje nacionalnih držav, tako *de facto* kot teoretsko. In tako nastale suverene, avtonomne in ločene države so 'še' vedno poglavitni subjekt v mednarodnih odnosih.

V nadaljevanju se bom posvetil *Razmišljanjem*, kjer bom poizkusil pokazati prav komplementarnost del, in ne izključevanje, in to prav v luči moje razdelitve, glede na okoliščine, na katere se nanašata deli.

---

¹¹ »Machiavelli na podlagi analiz odnosov med italijanskimi državicami 16. stoletja razvije teorijo, ki je temeljila na politični praksi tega časa./... Z/ahteva, da za vladarje veljajo drugačna moralna pravila /.../, predvsem zato, da ohranijo državo, /če dodamo še/ njegovo razumevanje moči /... nam/ vse to Machiavellija izrazito postavlja v okvir realistične misli« (Morgenthau 1995:5).

2.2 Razmišljanja ob prvih desetih knjigah Tita Livija: vladanje v urejenem republikanskem Rimu (nepokvarjeno ljudstvo)

Sam se nagibam k interpretaciji ali toku, ki v dveh najbolj reprezentančnih delih renesančnega pisca vidi več skupnih točk kot protislovij. Pravzaprav moja razdelitev, ki jo podajam v tezah, vsaj implicitno kaže na neko nadaljevanje ali večfaznost. Kot sem že povzel Machiavellija: Samo v naslednji fazi postavljanja države lahko nastopi vladar, ki se bo ukvarjal z zakonodajo (primer Romolo in Numa Pompilio), in tako se začne počasna preobrazba v ustanovitev republikanske ureditve, kateri je avtor sam precej bolj naklonjen (Zanichelli 1996:117). Prav iz tega razloga bi najprej označil razlike med deloma, ki kažejo na različen namen del. Po mojem mnenju so tudi razlike odraz okoliščin, na katere se deli nanašata.

Razlike:

- »Razmišljanja ob prvih desetih knjigah Tita Livija je Machiavelli posvetil največ časa, saj jih je začel pisati spomladi 1513 in se je z njimi ukvarjal vse do leta 1519. Posamezna poglavja nastajajočega dela je bral prijateljem, s katerimi se je shajal v vrtovih družine Rucellai, v akademiji, znani pod imenim Orti Oricellari. Pri razpravljanju, ki si ga je zmisлил kot komentar prve dekade opusa *Ab urbe condita*, razvija Machiavelli svoje misli, pri tem pa je le vezan na Livijev tekst: od tod neenovitost, spričo katere se spored, po katerem se *Discorsi* odvijajo, ne more primerjati s konkretno zgradbo *Vladarja*. So pa *Discorsi* zato vsebinsko pestrejši. Predvsem pa daje tak pristop k temam piscu možnost, da se lagodno prepusti toku misli, se odzove vsakemu vprašanju, ki se mu zastavi, in se ne oddalji od njega, dokler ga ne obdela; zato tukaj ni nedorečenih misli.
- Za razliko od *Vladarja*, za katerega je značilen voluntaristični zanos, v katerem je bil spočet, so *Discorsi* plod umirjenega razmišljanja, ki se nagiba bolj k resignaciji kot k upornosti /.../.
- Tudi ton je tu drugačen: za razliko od *Vladarja*, ki je zastavljen kot memorandum in vseskozi ohranja ostrino neposredno angažiranega spisa s polemičnimi implikacijami in ujedljivo invenktivno zoper predstave o vladanju in vladarju, ki jih je gojila tradicionalna 'institutio principis', označuje *Razmišljanja* beseda, ki je mnogo bolj zadržana in daje poglavjem tega dela značaj akademskega

razpravljanja. Pri tem tudi drznejša stališča izgubijo ostrino in se prikažejo v sprejemljivejši podobi. Sam avtor se tu prikaže v popolnejši luči /.../.

- Medtem ko se pri pisanju traktata *De principatibus* Machiavelli ukvarja le z vladarjem in državo kratko malo poistoveti s knezom ter jo obravnava kot antropomorfno bitnost, se v *Razmišljanjih* ob Liviju poglobi v ustanove, na katerih je temeljila rimska država, pri kateri ga zanima le njeno republikansko obdobje. In medtem ko se kot *praeceptor principis* drži 'trde šole' kentavra Hirona, na pol živali in na pol človeka, kajti vladar mora po njegovem vedeti, 'da sta dva načina boja, prvi z zakoni, drugi s silo', od katerih je 'prvi lasten ljudem, drugi živalim', se v komentarjih h knjigam Tita Livija Machiavelli prikaže v podobi, ki je mnogo bolj človeška. Besedo o načinu boja, ki je lasten 'živalim', nadomestijo tu razmišljanja o 'zakonih', ki omogočajo urejeno sožitje, 'vivere civile', in 'svobodno življenje', 'vivere libero', kot sam temu pravi.« (Rakar 1990:273-276).

Iz razlik med deloma je dokaj jasna bistvena razlika, in sicer namen dela. Kot sem že omenil, je *Vladar* poizkus odgovora na takratno situacijo v Italiji. To je vidno po tonu, zgradbi in načinu pisanja, ki mu ga narekujeta določen cilj in naslovnik. Če povzamem, je *Vladar* angažiran, motiviran odgovor na točno določeno situacijo, v kateri reda ni (pokvarjeno ljudstvo) in so potrebni ostri ukrepi. Cilj je le preživetje družbe.

Razmišljanja so tudi vezana na točno določen čas in prostor, in sicer na obdobje republikanskega Rima, ki pa je po avtorjevem mnenju vzor plemenitega ljudstva in uspešne vladavine. Okolje je urejeno z zakoni in različnimi institucijami, ki urejajo spore med različnimi interesi. Torej ne gre za anarhično situacijo, kjer se bije nereguliran boj med lokalnimi, parcialnimi interesi.

Te ugotovitve je podrobneje razdelal A. Rakar: »Ob Liviju, s katerim se je /Machiavelli/ seznanil že v očetovi knjižnici in ki mu je bil domač že od zgodnje mladosti, se je triinštiridesetletni humanist zatekel k razmišljanju o institucijah republikanskega Rima, ki je po njegovem predstavljal vzor zdrave družbe« (Rakar 1990:257-258). Tudi EU seveda velja med mednarodnimi organizacijami za neke vrste vzor.

»Razpravljanje o republikanskem Rimu, v katerem so bili, kot pravi, celo boji med patriciji in plebejci vir zdravih odnosov in državne moči (sodobne države poznajo veliko 'zdravih nasprotji'), ga privede kajpak do primerjanja njegove podobe z vse

drugačnimi razmerami, ki so vladale v sodobni Italiji. /A/pologija 'še nepokvarjenega ljudstva' se mu tako na lepem sprevrže v besedo o 'ljudstvu, pri katerem se je ukoreninila sprijenost', v Machiavellijevi tematiki neločljivo povezana s predstavo, ki jo ima pisec o sodobni Italiji. Tako se tema o 'sprijenem ljudstvu' pojavi že v XVI. poglavju in v naslovni besedi XVII. poglavja prve knjige *Razmišljanj*, ki je nastajala spomladi 1513, in ki je bila v celoti napisana pred *Vladarjem*. Naslednje poglavje iste knjige pa je zastavljeno, kot že njegov naslov pove, v znamenju vprašanja: 'Kako bi se v sprijenih mestih lahko obdržalo svobodno stanje, kadar tam je, ali vpeljalo, kadar ga ni?' V odgovoru, ki ga avtor nakaže že na samem začetku tega poglavja, pa beremo, da 'ni mogoče najti ne zakonov ne ureditev, ki bi bile sposobne obrzdati vsesplošno pokvarjenost. Kajti tako kakor dobre navade, če naj se obdržijo, potrebujejo dobrih navad.' 'Tu,' končuje Machiavelli, 'običajni ukrepi ne zadoščajo, ampak je treba seči po izrednih ukrepih, kot sta nasilje in orožje, in predvsem postati vladar tega mesta, tako da v njem lahko vladaš po lastnem preudarku.' Navedeni sklep se bere kot neposredna napoved *Vladarja*... Tu naposled vidimo, od kod naslovna zaupnica tega dela 'vladarju', to je nosilcu knežje vladavine, pri avtorju, ki ga sicer poznamo kot republikanca« (Rakar 1990:257-258). Menim, da je s tem izčrpno prikazana razlika med pristopi v obeh delih in razlogi, ki stojijo za tako odločitvijo. Relativizmu in ujetosti v okoliščine avtor pripisuje bistveno vlogo. Menim tudi, da potemtakem povezava med sprijenim, pokvarjenim ljudstvom in anarhičnostjo ni napačna. Poudaril bi še podobnost med republikanskim Rimom (*Razmišljanja*) in prakso evropskega integriranja (Teorije integracij), kot okolje na katerem so 'zrasli' teoretski zaključki.

V *Razmišljanjih* je tudi viden odnos načela renesančnega misleca iz Firenc do morale, čeprav svoja poglobljena načela predstavi že v *Vladarju*. Žal so v njegovem prvem delu razbrali zgolj »tista, ki so izzvala največ hrupa in bila deležna najostrejših napadov v imenu morale. Z *Razmišljanji* so se ukvarjali predvsem strokovnjaki, poznavalci antične zgodovine, *Il Principe* /pa/ je pritegnil mnogo širši krog bralcev in izzval največ zgražanja /.../ Kako krivične so bile take sodbe, dokazujejo zadosti jasno že pasusi iz prve knjige *Razmišljanj*, ki povedo, v kakšnem miselnem kontekstu je florentinski sekretar spočel *Vladarja* /.../ Toda o razlogih, s katerimi Machiavelli argumentira svoje sklepe, nikakor ne bi mogli reči, da so nemoralni. Ravno nasprotno« (Rakar 1990:260). Naj o morali zaključim, (podobno sem ugotovil za *Vladarja*): »/Machiavelli ne/ predpostavlja človeka, ki je dober, /da si polasti/ s silo oblasti v neki republiki, pa predpostavlja človeka, ki je hudoben; zato se bo le redko kdaj zgodilo, da

bo dober človek hotel priti po zlih poteh na oblast, pa čeprav bi bil njegov namen plemenit, ali da bo hudobnež, potem ko je postal vladar, pripravljen delati dobro in da mu bo kdaj padlo na pamet, da bi uporabil v dobre namene oblast, do katere se je dokopal na zle načine.' Tu je morda z moralnega vidika nakazano tudi vprašanje odnosa med cilji in sredstvi. V *Vladarju*, ki je nastal kot manifest, ni prostora za oklevajoče pomisleke, vprašanje, zastavljeno v *Razmišljanjih*, pa le ne ostane brez odgovora: tudi tisti, ki so se polastili oblasti na krute načine, se lahko izkažejo, kajti 'krutosti so zdaj slabo, zdaj dobro uporabljene'« (Rakar 1990:260-261). Ponovno je viden pomen, ki ga je avtor pripisoval ujetosti v konkretne situacije in relativizem, ki iz tega sledi. In prav tako kot v *Vladarju* je tudi tukaj avtorjev odnos do morale razložljiv z odnosom do konkretne situacije.

Kot sem že večkrat omenil, se je v *Razmišljanjih* (za razliko od *Vladarja*, kjer državo *reducira* na vladarja) posvetil analizi politične in institucionalne ureditve: »Kar zadeva razmišljanja o politični ureditvi v republikanskem Rimu, pa zasluži besedo zase vloga, ki jo Machiavelli v *Discorsih* pripisuje boju med patriciji in plebejci, in pogledi na ljudstvo, ki jih tu izraža. Za razliko od sodobnih humanističnih zgodovinarjev meni, da so bili v republikanskem Rimu večni konflikti med optimi in ljudstvom porok svobode in zdravih družbenih odnosov. Vsekakor pa je za tako republikansko ureditev potreben red ne pa sprieno ljudstvo. V ključu takega gledanja na razredni boj je pozneje, ko je pisal *Istorie fiorentine*, razlagal tudi boje med 'magnati' in 'popolani' v Firencah. V zdravih razmerah so tudi notranji konflikti jamstvo svobode, te velike dobrine, ki jo lahko nudi v polni meri le republikanska ureditev« (Rakar 1990:277). Kot sem že nakazal, je ta zdrav odnos do družbenih nasprotij viden v sodobnih državah, bodisi v delitvi oblasti bodisi v odnosih vlada-opozicija ali civilna družba nasproti kapitalu v mednarodni skupnosti.

»Svojim republikanskim čustvom da Machiavelli izraz zlasti, ko spregovori o 'infamnih tiranih', o 'brezbožnežih, nasilnežih, nevednežih, topoglavcih in prostakih', ki 'rušijo religije, kraljestva in republike', se pollaščajo oblasti iz sebičnih razlogov in pripeljejo državo v propad« (Rakar 1990:277). Tudi ta del njegovega razmišljanja bi se dalo aktualizirati in tako kritizirati marsikakšen lobij (tudi države), ki zagovarja lastne parcialne interese, tako znotraj držav kot v mednarodni skupnosti.

Ob zaključku tega dela diplomske naloge, ki se večinoma posveča Machiavelliju in obdelavi njegovih najpomembnejših del, sem se odločil, da je najboljši način predstavitev podobnost obeh del. Menim, da so tako razvidne povezava in nadgradnja, dopolnitev, vsekakor pa ne protislovje med deloma.

2.2.1. Podobnosti in povzetek:

- Kljub prevladujočim trditvam teoretikov, da sta si Machiavellijevi deli *Vladar* in *Razmišljanja* nasprotujoči, postavljam nasprotno tezo, da sta deli komplementarni (Glej opombo št.10). Glede na to, da sta vezani na povsem različne okoliščine, 'organsko' nadaljujem tezo, kako je obnašanje odvisno od okoliščin. Na tem principu temelji tudi moja opredelitev obeh del: *Vladarja* kot anarhično, *Razmišljanja* kot urejeno družbeno politično okolje. »Kako se je Machiavelli kot republikanec mogel ogreti za domnevne načrte Medičejcev, ki so predstavljali knežjo vladavino, pa zvemo z nekaterih strani istega dela *Razmišljanja prvih desetih knjigah Tita Livija*, ki so bile zanesljivo napisane, preden se je avtor lotil novega dela /.../ privede kajpak do primerjanja podobe republikanskega Rima z vse drugačnimi razmerami, ki vladajo v sodobni Italiji: apologija 'še nepokvarjenega ljudstva' se mu tako na lepem sprevrže v besedo o 'ljudstvu, pri katerem se je ukoreninila sprijenost', v Machiavellijevi tematiki neločljivo povezana s predstavo, ki jo ima pisec o sodobni Italiji. Tako se tema o 'sprijenem ljudstvu' pojavi že v XVI. poglavju in v naslovni besedi XVII. poglavja prve knjige *Razmišljanj*, ki je nastajala spomladi 1513 in ki je bila v celoti napisana pred *Vladarjem* /.../ Tu naposled vidimo, od kod naslovna zaupnica tega dela 'vladarju', to je nosilcu knežje vladavine, pri avtorju, ki ga sicer poznamo kot republikanca« (Rakar 1990:257-258). Če strnem: način obnašanja in vladanja je odvisen od okoliščin, v katerih se znajdemo.
- Najpomembnejša povezava in podobnost del je vsekakor nov pristop do politologije, kateri je avtor našel samostojno mesto izven moralnih in drugih zablod. Kot utemeljitelj avtonomne politologije je poudarjal tudi racionalnost, preverljivost, relativizem in neizključevanje (npr. instinktov in sile). Pomembno vlogo pripisuje tudi ujetosti v prakso in zgodovino, kot učiteljico in referenčno točko primerjanja (»Tako se Machiavelli zapiše med pionirje nove znanstvene metode...« (Rakar 1990:265). Kot sem malo daljše opisal in razložil v poglavju: Nova ideja politike.
- Na prejšnjo točko se nanaša tudi pojav nacionalnih držav¹² in definiranje le-teh z razlago v poglavju: *Vladar* in Italija.

---

¹² »Hkrati pa se že kažejo obrisi novega razvoja družbe, nove družbene tvorbe, ki bo sposobna krojiti, brez tujega posredovanja (verskih krogov), usodo ljudi, ki so združeni v njej« (Altari 1980:26).

- »Na pomen zakonov opozori že v prvem poglavju *Razmišljanj*. Takoj na začetku naslednjega poglavja ugotavlja, da 'lahko imenujemo srečno republiko, kateri je usoda namenila človeka, ki ji da take zakone, da lahko varno živi pod njimi, ne da bi jih bilo treba popravljati', nesrečno pa mesto, ki ni imelo takega zakonodajalca; in toliko bolj nesrečno, kolikor bolj je neurejeno in kolikor bolj je skrenilo s prave poti...« (Rakar 1990:276). Zakoni in njihov pomen so stalnica Machiavellijevih del in sodobno zelo poudarjen aspekt tako v sintagmi 'pravne države' kot v pomenu mednarodnega prava.
- »Še pomembnejše mesto kot zakonom odkaže Machiavelli v *Razmišljanjih* religiji. Rimski državljani 'so se bali bolj prelomiti prisego kot kršiti zakone', opozarja v XI. poglavju prve knjige, posvečenem 'rimski religiji'. Po njegovem dolguje Rim več Numi Pompiliju, kodifikatorju religioznih izročil, 'kot Romulu /.../, kajti, kjer je vera, je lahko ustvariti orožje, kjer je orožje, a ni vere, pa je težko ustvariti vero'. Vera predstavlja temeljno vrednoto: 'Zato, kjer ni strahu božjega, mora država propasti ali ga mora nadomestiti strah pred vladarjem', toda 'življenje vladarjev je kratko /.../', se glasi sklepno spoznanje Machiavellijevega razmišljanja o pomenu religije. Iz navedene *maksime* pa je zadosti razvidno tudi gledišče, s katerega je vera tu vrednotena. V svojem razmišljanju o veri se Machiavelli ne pogloblja v bistvo religioznega fenomena, ampak ga vrednoti zgolj s pragmatičnega vidika, kot pogoj za obstoj države, kot instrument *regni* skratka /.../ Do kod sega zorni kot Machiavellijevega razmišljanja o religiji in kako tuja je morala ostati renesančnemu piscu globina krščanskega *etos*a, priča tudi primerjava med krščanstvom in antično religijo, ki ji on daje prednost, ker 'je razglašala za blažene samo ljudi, polne posvetne slave, na primer vojskovodje in državnike. Naša vera pa je bolj kakor dejavne slavila pohlevne, kontemplativne ljudi.' Tudi ko razpravlja o religiji, se Machiavelli ne oddalji od tematike, začrtane v *Vladarju*« (Rakar 1990:277). Da avtor sicer veri in cerkvi ni posvečal večje pozornosti (*religiozne*), pa kaže tudi, ko govori o božjih državah (*Vladar*), v katerih delovanje in razlago se ne spušča, misleč, da to ni v njegovi (človeški) domeni. Praktični pomen skupnih vrednot, ideologije, nacionalni karakter ali sodobnejši 'we feeling', pa so dokazano pomemben dejavnik za večino teoretikov in praktično vodilo, orodje za večino voditeljev.
- Vredna izpostavljanja sta njegova relativizem in skepsa do vseh tipov vladavin, ki tudi relativizirata razlike med deloma, kar je še najbolj vidno v konceptu

'mešane vladavine': «Še najboljša vladavina je po njegovem 'mešana vladavina'; taka je bila rimska republika, ki je združevala prvine primarne monarhije, aristokratske in demokratske prvine, ki so zagotavljale ravnotežje sil, s tem optimalno mero svobode ter prosperiteto države» (Rakar 1990:279). Izhajajoč iz zgoraj navedenega bi za nadaljnjo razpravo poudaril še dve pomembni točki: prva je podobnost vezanosti na konkreten politični subjekt v Evropi pri *Razmišljanjih* in Teorijah integracij, druga pa je opis rimskih institucij kot 'mešane vladavine', ki jih bom primerjal z institucijami EU.

- »Kar je najtežje uskladiti z *Vladarjem*, pa so slavospevi ljudstvu, ki jih beremo v *Razmišljanjih*. Tako meni Machiavelli, za razliko od Livija 'in vseh drugih zgodovinarjev/..., da/ je množica modrejša in stanovitejša kot vladar'. V skladu s to trditvijo in njej podobnimi je tudi odgovor, ki ga daje na tole vprašanje: 'Kam je zanesljivejše postaviti stražo svobode, na ljudi ali na velikaše?' Tako izražene opredelitve so same po sebi take, da je spričo njih težko oporekati tistim, ki vidijo v *Razmišljanjih* nasprotje *Vladarju* in izpoved gorečega demokrata. V kontekstu, na katerega so vezani, pa celo taisti stavki razkrijejo podobo, ob kateri se izkaže, da je taka oznaka le pretirana. Bivšemu sekretarju florentinske republike so bile gotovo bolj pri srcu 'vladavine ljudstva' kot 'vladarjeve' in mu je bilo ljudstvo bližje kot velikaši. V svojem razpravljanju pa ostaja vseskozi nepristranski, pozoren zgolj na vlogo, ki jo stranke in posamezniki igrajo v življenju države. Edino merilo, ki se ga drži v svojih sodbah, je blaginja države. V službi državi pa se lahko izkažejo tako patriciji kot plebejci, stranke in posamezniki, kakor tudi vladar, ki v izrednih razmerah prevzame oblast. Ravno tako so vsi izpostavljeni istim napakam in istim zmotam. Zato, meni Machiavelli, je krivična Livijeva trditev o 'naravi množice', češ da ljudstvo 'ali pohlevno hlapčuje ali prevzetno gospoduje'. Po njegovem 'narave množice ni treba bolj obdolževati kakor naravo vladarjev, kajti oboji se enako motijo, kakor se lahko', motijo pa se oboji, kadar ni 'zakonov', ki bi jih 'vezali'. /.../ Kraljev, ki zavladajo v kraljestvu, kot je francosko, ki ga 'uravnavajo zakoni bolj kot katero koli drugo', ni treba tehtati vsakega posamič, tako 'rimsko ljudstvo /.../, dokler je bila republika nepokvarjena, ni nikoli ne pohlevno hlapčevalo ne prevzetno gospodovalo, pač pa je /.../ gosposko častno ohranilo svoje dostojanstvo» (Rakar 1990:278-279). Mislim, da je vsekakor jasna avtorjeva pozicija do ljudstva, v katerega verjame vsaj toliko, če ne več kot v kralje, vladarje. Viden je pa tudi negativen odnos do

'velikašev' in podobnih zagovornikov egoističnih in parcialnih interesov, pa čeprav v božjem imenu.

»Kot ni *Vladar* slavospev monarhičnemu absolutizmu, tako niso *Razmišljanja* apologija republikanske ureditve oziroma demokracije. Vsaka od oblik vladavine ustreza določenim interesom in okoliščinam, vsaka je izpostavljena degeneraciji, pravi Machiavelli: monarhija se kaj lahko izrodi v tiranijo, aristokracija v oligarhijo, demokracija v anarhijo« (Rakar 1990:279). Zaključek vidim v sklepu, ki podpira mojo razdelitev in nakazuje, da dela razlagajo dve različni, a povezani fazi ustvarjanja in vodenja države. *Vladar* opisuje fazo nastajanja reda, države v anarhični situaciji, medtem ko se v *Razmišljanjih* poglobljajo v položaj urejenih in institucionalnih odnosov v urejeni družbi, kot faza, kjer zakoni urejajo skupno življenje v obstoječi državi.

3. Evropska unija

3.1. Nastanek, zgodovina in okoliščine

Za začetek je na mestu opomba, da, kot je bil Machiavelli navdušen in je imel za vzor Rimski imperij, tudi mnogi zagovorniki evropskega integriranja iščejo korenine le-tega ravno v tem antičnem obdobju. Posebej relevantne v tej luči so besede Waltera Hallsteina, prvega predsednika Komisije Evropske gospodarske skupnosti, ko govori o evropski kulturi in vrednotah: Evropa ni kreacija, ampak ponovno odkritje. Bistvena razlika med formiranjem Združenih držav Evrope in ZDA ni to, da Ameriki ni bilo treba združiti močno utrjenih nacionalnih držav, ampak to, da več kot tisoč let ideja združene Evrope nikoli ni bila pozabljena (Nugeet 1999:9-10). Zaradi omejenosti bom v tem delu diplomske naloge na kratko opisal zgodovino Evropske unije. Omejil se bom na obdobje po drugi svetovni vojni. Osebno menim, da je iz tega obdobja dovolj dobro razvidna podobnost položajev in dilem držav v primerjavi s fevdi (lokalnimi centri oblasti) ter razlogi, vzgibi ob nastajanju Unije. Opazna je tudi teorija in 'bojazen' držav in teoretikov o koncu ali vaj zmanjšanju vloge držav.

Kot sem omenil, bom poizkusil čim bolj strnjeno prikazati evropsko integriranje po drugi svetovni vojni. Pomembnejše od samega opisa se mi je zdelo poudariti različne momente in teorije ter predstaviti različna obdobja združevanja. Naslanjam se na

Benkove¹³ ugotovitve, razlage in teze v zvezi s tem obdobjem, na koncu je dodana kratka časovna tabela pomembnejših dogodkov, datumov¹⁴. S takšnim načinom opisa skušam bolje prikazati relevantnost teorij integracij in s tem povezano sovpadanje s prakso integracij ter bolje osvetliti druge hipoteze, npr. o spremembi konteksta (iz vojaškega na ekonomski). Sicer bom vprašanje premika konteksta in teoretskega zaključka o začetku konca nacionalnih držav dodatno osvetlil ob predstavitvi teorij.

Prva in najpomembnejša mednarodna vladna organizacija, nastala po 2. svetovni vojni, je vsekakor OZN, ki poskuša združiti celotno človeštvo (države) s pomočjo splošnih standardov, pravil, norm. Te norme, pravila, izvirajo iz enotne želje po miru in po koncu nesmiselnih vojn, kar naj bi bilo skupno celemu človeštvu. Vsekakor se je svet poizkusil oddaljiti od starih vojaških vzorcev obnašanja in premakniti fokus na sodelovanje v ekonomski sferi i.p.d. Konkretno na evropskih tleh so »p/rocesi, ki so sledili, bili navdahnjeni najprej s političnimi motivi, ki so izhajali iz nastale dvopolne koncentracije moči in konstelacije t.i. hladne vojne, katere središčno prizorišče je bila Evropa. Političnim motivom so se pridružili ekonomski motivi, ki jih je sprejela večina zahodnoevropskih držav, da bi po poti ekonomske rehabilitacije in visoke stopnje ekonomskega razvoja dosegle aktivizacijo politične moči.« (Benko 1997:179)

Vsi ti dobri nameni so vidni že v preambuli in členih ustanovne listine ter v različnih deklaracijah, konvencijah in po mojem imajo svojo najpomembnejšo konkretizacijo v prepovedi vojne in univerzalnih človeških pravicah (listina OZN).

Po drugi svetovni vojni se je evropsko integriranje najjasneje identificiralo v konceptiji federalizma in nastanku Sveta Evrope. Sicer pa se bom teorijam in konceptom posvetil v nadaljevanju naloge. Na tem mestu se bom oprl na že omenjeno Benkovo razdelitev evropskega integriranja na obdobja. Kot je sam povedal, gre za neke vrste retrospektivo štiridesetih let od Rimske pogodbe do Maastrichta in naprej. Prva ugotovitev je, da je proces zahodnoevropskega združevanja na območju gospodarstva potekal tako v vzponih kot tudi padcih, če kot merilo zanj uporabimo cilj, kakršen je bil postavljen na njegovem začetku. To merilo moramo uporabiti tudi, ko gre za določitev posameznih obdobj, ki se prikazujejo v naslednji, nekoliko poenostavljeni podobi:

- »Projekt vzpostavitve Evropske gospodarske skupnosti s skupnim trgom kot njenim jedrom, nastalim po ukinitvi carinskih pregraj, se je korakoma

---

¹³ Benko, Vlado (1997b) *Zgodovina mednarodnih odnosov*. Ljubljana in Benko, Vlado (1997a) *Znanost o mednarodnih odnosih*. Ljubljana, Fakulteta za družbene odnose -- Knjižna zbirka Mednarodni odnosi.

¹⁴ Na koncu v prilogi: Kronologija pomembnih dogodkov

uresničeval po poti koordinacije in harmonizacije gospodarske, finančne in socialne politike držav-članic, čemur je stregla vzpostavitev institucij, kakršne je narekovala praksa z uporabo formule 'oblika sledi funkciji' (form follows function). Proces ni tekel brez zapletov, saj so hotele države v čim večji meri obdržati vzvode splošne gospodarske politike, tako da je ostajalo malo prostora za intervencionistično politiko oziroma natančneje, pravila in merila zanjo so ostajala nedorečena.«

Pri tem je treba poudariti, da je dinamika tega procesa, spodbujena z dejavnostjo novih institucij, ustvarjala tudi nove politične subjekte, nadnacionalno birokracijo in skupine pritiska, delujoče onkraj obstoječih državnih meja, ki so težili k temu, da bi vplivali na odločanja, ki so bila do takrat v pristojnostih državnih vlad.

- Krize so se pojavljale v letih 1963, 1967 in 1969. Razlogi so bili ekonomski ali pa politični: Tako je De Gaulle iz specifičnih političnih vzrokov zavračal vstop Velike Britanije v 'šesterico' oziroma sprejetje odločanja po večinskem načelu. Po drugi strani pa gre spopade različnih interesov pripisati vprašanju, kako razrešiti problem neskladja med 'krepkimi' in 'šibkimi' področji razvijajočega se skupnega trga, neravnotežji. Nasprotja so včasih ustvarjala bojazen, da se bo projekt skupnega trga slej ko prej sesul.
- »Kot točka, ki je sicer ni mogoče razumeti kot prelomno, ki pa je vnesla vsaj jasnejši vpogled v stanje, v kakršnem je bil proces integracije, je Wernerjevo poročilo oktobra 1970 (Schneider 1977:166). Ključna teza v tem poročilu je bila, da bo šele 'Evropska monetarna unija omogočila ustvariti področje, znotraj katerega bo obstajal svoboden pretok blaga in storitev, uslug in kapitala, in to brez izmaličenega konkurenčnega boja kot tudi brez posledic v strukturnih in regionalnih nesorazmerjih'. Predlogi, ki jih je vsebovalo poročilo, so bili – tako jih je predlagatelj razumel – minimum tega, kar bi bilo treba storiti. Posebej pomembno je dejstvo, da bi predlagana denarna unija morala biti 'ferment za politično unijo' in kot taka 'ireverzibilna'. Vendar te unije v sedemdesetih letih še niso ustvarili. Vzroke za to gre pripisati predvsem spremembam, do katerih je prišlo v mednarodnem okolju« (npr. razpad Brettonwoodsovega sistema, povečanje cen nafte). Največji vpliv pa je bilo čutiti predvsem tedaj, ko je šlo za vprašanje prehodov k politični integraciji. »Realizacija 'štirih svobod' in ustvaritev potrebnih pogojev za

'nepopačeno konkurenco' sta zasenčili – in to predvsem v javnosti državčanic – političnostrateške vidike, ki so bili obujeni šele v osemdesetih letih.« Kot avtor ugotavlja pa vse le ni bilo tako pesimistično. Dokaz za to je, da sta imela koncept zahodnoevropskega združevanja in njegova institucionalizacija še vedno privlačno moč, kajti vanj so se postopoma vključevale nove države, in sicer Velika Britanija, Irska in Danska 1973., Grčija 1981. in Portugalska ter Španiji 1986. leta.

- »Uvedba evropskega sveta, sestavljenega iz najvišjih predstavnikov državčanic, nadalje neposredne volitve v evropski parlament, kar naj bi dalo celotnemu sistemu 'evropske skupnosti' primerno legitimnost in težo, sta bila dva prijema, s katerima se je poskušalo preseči nezadovoljivo stanje na območju gospodarske politike, čemur se je pridružila tudi ustanovitev evropskega denarnega sistema kot nadomestna rešitev za evropsko denarno skupnost. Pozitivni premik je bil razviden v sklepu Evropskega sveta, ki je marca 1985. sklenil, da bo 1992. uveden 'enoten' (single) evropski trg. Komisija evropske skupnosti kot njen izvršni organ je nato 1988. leta objavila t.i. belo knjigo. V njej je obdelanih 300 področij ekonomskih in drugih dejavnosti, na katerih naj bi na podlagi predlogov te komisije stekla akcija. Od takrat so se množila navodila tega organa, ki jih je svet ministrov v glavnem tudi sprejel« (Benko 1997:189-191).
- Sedanje obdobje zaznamujejo uvedba skupne valute večine članic, širitev Unije na vzhod, priključitev desetih držav (med katerimi je tudi Slovenija) in podpis evropske ustave (predlog mora še skozi usklajevanje držav članic). Za okoliščine, v katerih se ta dva pomembna procesa odvijeta, so značilni nestabilna mednarodna situacija in zaostrovanje odnosov znotraj Unije in na relaciji EU-ZDA, gospodarska recesija in vračanje k starim vzorcem obnašanj, bolj značilnih za hladno vojno, katere se je prav z Unijo poizkusilo preseči, ob zaostrenih nerešenih globalnih problemih (recesija, okoljevarstvo, revščina...).

Iz tako razdeljenih in opisanih obdobji evropskega integriranja je razvidno, več ključnih točk. Gre za prenos suverenosti na višji center moči in s tem povezane dejavnike, razloge, dileme in s tem konflikte tako različnih parcialnih interesov (ne le držav članic, ampak tudi lobijev, multinacionalk ipd). Upor držav se odraža tudi v uvedbi

Evropskega sveta ali Luksemburškega kompromisa in drugih institucionalnih rešitev, ki krepijo vlogo držav-članic znotraj Unije.

Vse to je prineslo tudi nihanja in negotovosti v sam proces. Po drugi strani pa proces deluje dokaj neustavljivo (ekonomsko integriranje), s težnjami po dodatni demokratizaciji. Omenil bi pa opazen premik s strani držav, ki vse bolj poudarjajo ekonomski moment, ki da je v primerjavi s časi nastajanja Italije zamenjal vojaški moment državne moči ali sposobnosti integriranja, kar je razvidno iz projektov, namena in samih imen institucij, ki so nastajale, npr. Skupni trg, Evropska gospodarska skupnost... Ta aspekt je podoben odgovoru na gospodarsko prevlado namesto vojaško, ki je 'skrbela' Machiavellija. K temu je treba dodati poveljno vzdušje in obdobje hladne vojne, ki je razdelilo že tako večkrat konfliktno Evropo, in potrebo po miru in boljšem življenju, ki se je izražala tudi v širšem kontekstu (npr. OZN in načelo prepovedi vojne in zahteva po mirnem reševanju sporov). Morda bo v na novo 'razburkani' mednarodni skupnosti prav ta želja po mirnem in uspešnejšem sožitju (ali pa upoštevanje že sprejetih odločitev) ponovno prisilila evropske države v povezovanje, ne pa v delitev (npr. nova-stara Evropa).

Pri opisu zahodnoevropskega združevanja se bom naslonil še na teze, s katerimi Benko pojasnjuje zahodnoevropsko združevanje, in s tem pokazal, ne le na podobnost položajev, ampak še na relevantnost teorij integracij:

- »/I/deja o združevanju Evrope ima globoke zgodovinske korenine, ki jih je mogoče najjasneje identificirati v koncepciji federalizma. Ta je bila prisotna tudi na začetkih zahodnoevropskega združevanja v zgodnjih letih po koncu druge svetovne vojne /.../.
- /I/deja zahodnoevropskega združevanja, ki naj bi procesualno prerasla v združevanje Evrope, naj bi bila prenesena v živo v strukturi politične integracije, s tem, da bi pot do nje vodila skozi procese ekonomske integracije, institucionalizirane v Skupnem evropskem trgu. Izbor te poti je bil pogojen z obstojem in ohranjanjem sindroma nacionalne države in njene suverenosti, to je, večina držav ni bila voljna, da bi v prid politični integraciji opuščala zgodovinsko prisvojene prerogative nacionalnih jurisdikcij. Zato je bila v nekaterih ključnih obdobjih procesov zahodnoevropskega združevanja koncepcija federalistov potisnjena v ozadje, v prid funkcionalnemu oziroma novofunkcionalnemu pristopu do integraciji. Pojav in rast institucij

zahodnoevropskega združevanja je zatorej treba obravnavati v luči teh pristopov, ne da bi hkrati izgubljali iz vida zvezni pristop.

- /K/o spremljamo evolucijo 'evropskih' skupnosti od Evropske skupnosti za premog in jeklo do Evropske ekonomske skupnosti in Evropske unije, smo kontinuirano soočeni z vzajemno 'igro' med teorijo (teorijami) integracije in praktičnimi koraki od nje oziroma natančneje, med teorijo (teorijami), ki predvidevajo, obravnavajo in potrjujejo procese integracije, npr. v besedilih E. Haasa, D. Mitranyja, Etzionija, Lindberga, Wallanca itd., zasnovanih v federalni, funkcionalni ali pa novofunkcionalni opciji po eni strani in prakso združevanja po drugi strani. Njim se pridružuje v zadnjih letih pojavljajoča se 'fuzijska teza' kot neke vrste amalgam med federalnim in novofunkcionalnim pristopom, ki ji namenimo pozornost zaradi naslednjega.
- /V/ zadnjih letih osmega desetletja in prvih devetdesetih let se vlade in administracije vse bolj soodvisnih zahodnoevropskih 'welfare' in 'service oriented' držav srečujejo z intenzivno naraščajočim obsegom in ravno odločanja. Da bi se prilagodile tem potrebam, v funkciji upravljanja uporabljajo instrumente, ki so tradicionalno poverjeni državam po eni, in instrumente, ki jih uporabljajo znotraj in prek institucij evropskih skupnosti po drugi strani. Da bi laže razumeli, za kaj gre, uporabljamo stališče, kakršna je izrazil npr. S. Hoffman, ki je zapisal,' da je režim Evropskih skupnosti okrepil sposobnost nacionalne države, da deluje tako doma kot zunaj' ali pa Besson,' da je omejevanje državne suverenosti v prid katerega koli evropskega regionalizma zgodovinske države napravilo modernejše in učinkovitejše, skratka okrepilo njihove funkcije' in končno A. Spinelli,' da sile integracijskega procesa dajejo državam možnost preživetja'« (Benko 1997:179-180).

Tak pristop ali 'fuzijsko tezo' omenjam zaradi pogojne podobnosti, vsaj v svojih predvidenih rezultati, z Machiavellijevim predvidevanjem in razlogi močne unitarne Italije¹⁵. Torej večje varnosti, uspešnosti, moči glede na sodobne konkurente. Ne smemo pozabiti tudi civilizacijske in kulturne razsežnosti, čemur je florentinski avtor pripisoval

---

¹⁵ »Kljub nasilju, ki ga je spremljalo, je bil proces absorbiranja majhnih lokalnih tiranij, zedinjevanja mest in podeželja ter njihovih gospodarskih dejavnosti pod enotno in učinkovitejšo oblastjo pozitiven in napreden. De Ruggiero pravi o tem: 'Čprav je bila izguba starodavnih svoboščin hud udarec, so ljudje v večini z zadovoljstvom sprejemali relativno državljansko enakost, katere pomena – presojeno z zgodovinskega vidika – zaradi tedanje miselnosti sicer niso doumeli, je pa bila predpogoj za tisto svobodo v kasnejših časih, ki ni temeljila na privilegijih, marveč na enakosti vseh državljanov.« (Altari 1980:23)

velik pomen, sploh pa v luči takratnega razsula le-te. Močna unitarna država (danes nadnacionalne organizacije¹⁶) je potemtakem tudi sredstvo za boljše in uspešnejše življenje vseh skupnosti in posameznikov znotraj nje. Seveda moramo pri tem upoštevati vsaj delni (upamo, da ne začasni) umik vojaškega pomena integriranja in moči držav v prid ekonomskemu momentu. Prav tako pa tudi premik integriranja od nacionalnih meja na regijske.

Iz Benkovih razdelitev in opisa obdobja evropskega združevanja in hipotez, katere je dokazal v svoji knjigi (pravzaprav učbeniku), je razvidno kar nekaj točk, ki so pomembne za osvetlitev mojih tez. Prva je želja po mirnem in uspešnem skupnem življenju evropskih narodov ter potreba po uresničevanju tega skozi integriranje. Druga, izhajajoča iz nje, je umik z vojaškega konteksta na ekonomski kontekst združevanja, tudi v luči konkurence, npr. ZDA. Gre za poudarjanje pomembnosti politične volje in politike skozi ves proces in njeno prepletanje z ekonomskim združevanjem. Nadalje je opazna povezanost med teorijami federalizma, (neo)funkcionalizma in realizma (v obnašanju držav) s prakso in zgodovino procesa, zaradi česar so tudi relevantne.

Prav teorijam bom posvetil naslednji del poglavja. Začel bom z umestitvijo evropskega pojava v širši kontekst in nato se bom postopoma osredotočil na teorije, ki so vezane na ožji evropski prostor. S tem bom poizkusil pojasniti in potrditi še drugi sklop hipotez, vezanih na teoretsko primerjavo in ujemanja le-teh s prakso evropskega procesa.

3.1.1. Institucije, upravljanje EU in 'mešana vladavina'

V tem poglavju poizkušam razdelati koncepte, ki jih je Machiavelli zaokrožil v ideji 'mešane vladavine', ko je opisoval republikanski Rim, in jih primerjati z '*ekvivalenti*' v ustroju Evropske unije.

Machiavelli je torej skeptičen do vseh tipov vladavin;« /N/ajboljša vladavina je po njegovem 'mešana vladavina'. Taka je bila rimska republika, ki je združevala prvine primarne monarhije, aristokratske in demokratske prvine, ki so zagotavljale ravnotežje sil in s tem optimalno mero svobode ter prosperiteto države« (Rakar 1990:279). Klasič se loti vprašanja 'mešane vladavine' že v II. poglavju prve knjige *Razmišljanj – Koliko*

---

¹⁶ »Zanimive so besede, ki opisujejo obdobje nastajanja držav: »Hkrati pa se že kažejo obrisi novega razvoja družbe, nove družbene tvorbe, ki bo sposobna krojiti, brez tujega posredovanja (verskih krogov), usodo ljudi, ki so združeni v njej.« (Altari 1980:26)

vrst držav imamo in kakšna je bila rimska država. Zaključna misel je: »/T/isti, ki preudarno urejajo zakone, ker so poznali to pomanjkljivost in se ogibali vsakega od teh načinov (vladanja) samega na sebe, izbrali takega, ki bi imel od vsakega nekaj. Če so namreč v nekem mestu principat, optimati in ljudska vlada hkrati, pazijo drug na drugega» (Machiavelli 1990:103). Ta kontrola med različnimi deli oblasti je vsekakor ključna naloga pri sodobni delitvi oblasti, znotraj (zakonodajna, izvršna in sodna oblast) in tudi zunaj državnih meja.

Ključna točka za Machiavellija je pomen zakonov in prava, kar je vidno v obeh avtorjevih delih in kateremu danes pripisujemo velik pomen. Tako je zelo pomemben kriteriji 'razvitosti' države prav zagotavljanje pravne države. Tudi Evropska unija ima razvejan pravni sistem, na vrhu katerega je zagotovo Evropsko sodišče (Court of Justice). Ob Sodišču je tu še pet glavnih instituciji, organov Evropske unije: - Komisija, katere naloge obsegajo predlaganje zakonodaje in konkretnih politik, ima določene izvršne funkcije, nadzoruje tudi 'pravno državo', deluje kot neke vrste zunanji minister, pogajalec, dojema se jo kot vest Unije, sestavljajo jo ugledni, znani politiki; - Svet ministrov sestavljajo 'primerljivi' ministri držav članic (npr. ministri, zadolženi za kmetijske politike držav ali finančne zadeve...), ta različna srečanja so institucionirana kot organ, zadolžen za urejanje politik na določen področju, resorju; - Evropski svet deluje podobno kot Svet ministrov, le da so plenarna zasedanja redkejša in le na 'najvišjem' nivoju, predsedniki vlad, držav, premieri..., kjer se dogovarjajo o najpomembnejših ciljih, usmeritvah, odločitvah; - Evropski parlament, čigar naloga je dodati demokratski moment Uniji, zato se evroparlamentarci sedaj volijo na neposrednih volitvah. Treba je poudariti, da čeprav naj bi se zgledoval po nacionalnih parlamentih, je za primerjavo precej okrnjen v vseh svojih funkcijah, a deklarativno ločen od nacionalnih interesov.¹⁷ EU ima torej zastopane različne prvine in različne segmente družbe in njihove interese. Demokratičnost naj bi predstavljal Evropski parlament, aristokracijo, ugled pa prestavlja (tudi namen je bil tak) Evropska komisija. Monarhičen moment ali neke vrste vladarja EU še najlažje vidim v Evropskem svet, ki je bil uveden za pospešitev integriranja in tudi sprejema tako imenovane 'zgodovinske' odločitve (kaj bo nova konvencija, ustava, prinesla s predsednikom vred, pa bomo videli, a dvomim, da bo imel moč odločanja mimo Evropskega sveta). Svet ministrov je neka mešanica med

---

¹⁷ Nugent, Neill (1999) *The Government and Politics of the European Union; The institutions and political actors of the European Union*. 99-315. Houndmills, Basingstoke, Hampshire RG21 6XS in London: The Macmillan Press LTD.

aristokracijo in monarhijo, v Machiavellijevih časih neke vrste pomočnik vladarja. Upam, da ne v smislu: »da plemiči pravijo, ljudem, ki žive v izobilju od dohodkov svojih posesti, ne da bi jim bilo kakor koli treba skrbeti bodisi za obdelovanje zemlje bodisi za kak drug, za življenje potreben trud (Machiavelli 1990:136). Morda velja ta definicija bolj za kakšen delničarje multinacionalk, sicer pa take vrste plemičev, pravi Machiavelli, ni možno združiti s konceptom republike (*Razmišljajna*, LV. 135-137).

Za zaključek bi povedal, je problem birokratizacije, kateremu pripisujemo dokaj velik pomen, opazil tudi že Machiavelli, npr. ko v XXXV. poglavju prve knjige *Razmišljanj* razlaga škodljivost decemvirata ali v II. poglavju iste knjige razlaga slabe strani dednih kraljestev.

3.2. Teorije mednarodnih odnosov

EU je najbolj integrirana, nadsocijalna mednarodna organizacija in kot taka model za druge mednarodne organizacije ali območja, države, ki si želijo medsebojnega sodelovanja, povezovanja. Se pravi, da čeprav specifična, je pa daleč od tega, da bi bila edina. Tako bom teoretski del začel s široki pogledom na mednarodne odnose in mednarodno skupnost, katere del je Evropska unija.

Za začetek predstavljam definicijo teorije mednarodnih odnosov: »Globalno gledano sestoji teorija mednarodnih odnosov iz empiričnih dejstev o obstoju in delovanju svetovnega trga, svetovnega gospodarstva in svetovne politike kot izrazov globalizacije družbenih odnosov na ravni celotne mednarodne skupnosti, ki zahtevajo izpeljavo teoretičnih posledic /.../ Ta teorija kot sestavina znanosti o mednarodnih odnosih bi morala zajeti vprašanja o osnovni strukturi mednarodne skupnosti, o splošnih zakonitostih razvoja mednarodnih odnosov, o družbenih oblikah teh odnosov, njihovi vsebini in spremembah, do katerih prihaja v njih, o institucijah mednarodnih odnosov, o načinu obnašanja dejavnikov v mednarodni skupnosti, njihovem izboru, razvoju in perspektivah« (Benko 1997:45).

Ob poizkusu umestitve Evropske unije v teorijo mednarodnih odnosov naletimo na določene težave, katere je najbolje opisal Benko: »Če sprejmemo trditev, da lahko merimo napredek kake znanosti po tem, ali že oblikuje teorije splošnega pomena, bi bilo treba za znanost o mednarodnih odnosih reči, da je tudi danes še v fazi, ko skuša z bolj ali manj sistematičnim postavljanjem hipotez brez posebnih empiričnih referenc oziroma z nezadostnimi in nezadovoljivimi referencami pristopiti do njihovega pojasnjevanja

ali/in pristopati do posploševanja izsledkov, nanašajočih se na ožje dele mednarodnih odnosov, graditi splošnejše in širše konceptualne okvire. Dosedanja prizadevanja v teorijah mednarodnih odnosov – upravičeno uporabljamo množino – niso dala zadovoljivih in tudi pričakovanih rezultatov. Če presojamo celotno teoretično 'produkcijo' znanosti o mednarodnih odnosih, bi lahko dejali, da imamo v najboljšem primeru opraviti z zametki teorije ob siceršnji obilici metateorij in različnih pristopov« (Benko 1997:51).

Iz zgoraj navedenega je razvidno, da je za obravnavo Evropske unije najbolje, da se osredotočim na specifične teorije, ki so tako vezane na proces nastajanja le-te in da se omejim le na boljši pogled na usmeritve v mednarodnih odnosih, ki bodo tudi v pomoč perspektivi moje opredelitve glede na Machiavellijeva dela. Tako ponovno poudarjam že omenjeno relevantnost teorij integracij in njihove vzporednosti s prakso evropskega integriranja.

3.2.1. Usmeritve pri raziskovanju mednarodnih odnosov

Najboljša opredelitev in hkrati najbolj primerna se mi je zdela prav razdelitev iz že citirane knjige Znanost o mednarodnih odnosih, v kateri se avtor drži besed S. Hoffmana, ki pravi, da je »mogoče deliti pristope do mednarodnih odnosov v dve skupini, in sicer v tisto, ki si je zastavila za nalogo ustvariti 'konceptualni okvir', v katerega je moč postaviti vso vedo, in sicer v obliki pojasnjevalnih (oziroma empiričnih, kavzalnih) hipotez, nanašajočih se na zakonitosti v mednarodnih odnosih. Torej ne samo v smislu oblikovanja vprašanj, ki zadevajo bistvo mednarodnih odnosov, marveč tudi odgovore nanje. V to skupino uvršča klasično (tradicionalno, ortodoksno) teorijo mednarodnih odnosov, ki ima izhodišče v teoriji naravnega stanja« (Benko 1997:58). Kot sem omenil že na začetku, so kriteriji razdelitve pri Benku drugačni, a razlogi za to so po mojem mnenju v poudarjanju razlik med sodobnimi teorijami, ne pa v luči srednjeveških avtorjev, kar pa je moj cilj. Če nadaljujem s Hoffmanovo razdelitvijo: »V primerjavi s prvo je za drugo (sociološki pristopi) skupino značilno, da se loteva raziskovanja mednarodnega pojava manj ambiciozno oziroma točneje, da si sicer zastavlja vprašanja o mednarodnih odnosih, vendar pa nanje (še) ne odgovarja, kajti do odgovora naj bi prišlo z rezultati sistematičnih empiričnih raziskav. Te raziskave naj bi potekale na makro- in mikroravni. Z mikroraziskavami razumemo tiste, ki so namenjene ožjim delom mednarodnih odnosov, ki pa so strateško toliko pomembni, da bi njihove

rezultate mogli posploševati na široko raven mednarodnih odnosov (primeri integracijske teorije, decisions making itd.). Prav na teh področjih pa obstajajo, kot menijo nekateri raziskovalci, možnosti, da bi rezultate uporabili v praktični politiki« (Benko 1997:58).

Čeprav je moja razdelitev med sklopi teorij vezana na drugačen kriterij, so podobnosti vidne. *Vladar* je vsekakor precej bolj dokončen, nedvomljiv, gotov v odgovorih, kako se vlada. Verjetno zato, ker se je naslanjal na 'krizno' situacijo (recept za pokvarjeno ljudstvo). Na drugi strani je pa tudi res, da je zgradba *Razmišljanj* precej manj koherentna, prav tako pa je sestavljena iz delnih odgovorov ter iz izkušenj, osnovanih na konkretnem primeru (Rim). Tako avtor poizkuša dognati univerzalne sklepe in rezultate uporabiti oziroma svetovati politikom v praksi.

Kaj sodobna znanost uvršča v teorijo mednarodnih odnosov, sem že predstavil, prav tako pa tudi ugotavljal, da gre v njej zaman iskati zadovoljive in pričakovane rezultate. Vsekakor gre za množico teorij in pristopov ter pogledov. Predstavil sem prvo delitev znotraj teorije mednarodnih odnosov, se pravi dve osnovni usmeritvi, ki zaobsegata to množico teorij. Dodajam še strnjen pregled osnovnih razlik med njima:

- »Medtem ko je v 'optiki' klasičnega vzorca svet (mednarodna skupnost) obravnavan/a kot decentraliziran, anarhičen sistem držav, ki jim suverenost ne dopušča, da bi sprejele avtoriteto mednarodnega pravnega reda oziroma višjo instanco reda, kar povzroča, da države na podlagi moči, s katero razpolagajo, odločajo o strukturi in kakovosti mednarodnih odnosov, pa vzorec, za katerega se ogrevajo zagovorniki socioloških koncepcij, vidi svet kot gosto mrežo povezav različne intenzivnosti in kakovosti /.../. (Ta razlika je tudi osnova za mojo nadaljnjo primerjavo z Machiavellijevimi deli.)
- Razlike med pristopoma so razvidne tudi na točkah obravnave sveta (mednarodne skupnosti), analitičnih enot v njem (njej) in spoznavnem interesu, ki so mu raziskave posvečene. V bistvu so te razlike izraz sprememb, do katerih je prišlo v znanstvenem okolju, ki so – kot smo že rekli – kvantitativne in kvalitativne. (pomembno v luči sovpadanja teorije in prakse)
- Temeljna analitična enota, h kateri se obračajo teoretiki ortodoksne usmeritve, je država. Odnosi med državami so opredeljeni z odnosi moči. (Na podoben način je italijanski avtor v *Vladarju* zminimiziral državo le na vladarja in odnosi med njimi so prav tako opredeljeni z odnosi moči.) Njim nasproti se za zagovornike socioloških koncepcij spekter subjektov v mednarodni skupnosti

razširja na mednarodne in vladne in nevladne organizacije, mednarodne skupine pritiska, transnacionalne subjekte itd. (Nekaj podobnega bi lahko trdili za *Razmišljanja*, v katerih se avtor bolje in bolj podrobno spusti v analizo institucij, ki predstavljajo različne segmente družbe.) Posledičen takšnemu razumevanju sveta in analitičnih enot v njem je tudi spoznavni interes. Če je za ortodoksno usmeritev žarišče pozornosti v državi, je spoznavni interes usmerjen predvsem na tiste njene akcije, v katerih se vpletajo odnosi moči – varnost, koalicije, protikoalicije, vojna, diplomacija itd. –, torej bolj ali manj 'visoka politika', medtem ko zagovorniki socioloških koncepcij merijo dlje in mimo tipičnih manifestacij države, posegajo v prostor razvoja, integracije, socialne mobilizacije, razreševanja konfliktov itd./.../.

- /T/e razlike narekujejo tudi različnosti v konceptualnih izhodiščih ene in druge usmeritve, tako ortodoksna teorija mednarodnih odnosov z realistično koncepcijo kot njenim glavnim predstavnikom uporablja kategorijo 'moči' v vlogi 'privilegiranega dejavnika'. Dejavnik moči torej uporablja za opis in pojasnjevanje mednarodnega pojava. (Kot vidimo, je s stani ortodoksne pristopa izpeljava 'moči', kot poglobitnega kriterija v medsebojnih odnosih držav, zelo podobna razlagi *Vladarjevih* namenov in ciljev glede uporabe moči za državni, skupni interes.) Zagovorniki socioloških koncepcij uvedbo takšnega ali kakšnega koli drugega 'privilegiranega dejavnika' zavračajo, kajti, kot menijo, takšna uvedba bi pomenila vnašanje 'metafizike' v raziskovanje. (Takšne vrste relativizem, ko ni nič a priori 'dobro' ali 'slabo', je vidnejši tudi v *Razmišljanjih*.) Medtem ko v ortodoksnem pristopu, tako rekoč od Hobbesa naprej, vztrajajo pri dihotomiji notranjega in zunanjega, natančneje, razlikujejo med 'notranjo' in 'zunanjo' politiko, pa zagovorniki socioloških koncepcij to razlikovanje odklanjajo« (Benko 1997:59-60).

Kar se tiče te ločnice (notranja-zunanja), je pomembna ugotovitev, ki sem jo podal v odlomku z naslovom *Vladar in Italija*, kjer utemeljujem Machiavellija za začetnika sodobnega pojmovanja države. S tem je tudi implicitno utemeljil sodobna razmerja notranja-zunanja politika, ki so se takrat začela definirati (s samim nastankom držav). Po drugi strani sta po avtorjevem mnenju obe vrsti odnosov (se pravi na enak način) definirani na relaciji moči, in če dodamo še avtorjev večkrat omenjeni relativizem, je po mojem mnenju jasno, da tako špekuliranje okoli avtorjevega odnosa notranja-

zunanja politika brez velikega smisla, (ob že omenjeni vmeščenosti v obdobje začetka formiranja mednarodne skupnosti, pravzaprav držav).

Na vprašanje, zakaj se nisem posvetil tudi opredelitvi povezav med marksizmom in Machiavellijem, citiram kar Benkovo (1997:60-61) ugotovitev: »Samo pogojno bi morali govoriti o marksistični usmeritvi pri raziskovanju mednarodnih odnosov. Samo pogojno zato, ker z njo ne razumemo sestava relativno eksplicitnih in analizi mednarodnih odnosov posvečenih trditev, marveč gre v njenem primeru bolj ali manj za 'transpozicijo' iz zgodovinskega materializma izpeljanih tez, ki so jih v nekaterih primerih konkretizirali in uporabili Marx, Engels, Lenin in R. Luxemburg.«

Za zaključek tega poglavja bi še enkrat poudaril zame najpomembnejšo ločnico med usmeritvami pri raziskovanju mednarodnih odnosov in kriteriji za primerjavo z *Vladarjem* in *Razmišljanji*, da je v: »/.../mednarodne skupnosti zaznati dvoje tokov razmišljanja, in sicer t.i. realističnega, ki je pri mednarodnih vladnih organizacij videl predvsem korist, ki jih dajejo v prid urejevanju mednarodnih gospodarskih, političnih in drugih odnosov z uporabo načel prostovoljnosti in zблиževanja interesov. Temu toku razmišljanj je stal nasproti t.i. idealistični, ki je izhajal iz domneve, da nastanek mednarodnih vladnih organizacij že pomeni pot k preoblikovanju mednarodne skupnosti in odpravi njene anarhičnosti (Benko 1997:156). Se pravi, da je en sklop 'pesimističen' in vidi mednarodno skupnost oz. okoliščine kot anarhične (za časa Machiavellija je mednarodna skupnost še nastajala, je pa takratna Italija bila anarhična). Drugi sklop pa je bolj 'optimističen' in je ujet v urejene razmere, podobno velja za republikanski Rim. O tej razdelitvi sem že veliko povedal, zato bi povzel še z besedami klasičnega avtorja: Kako lahko je urediti zadeve v mestih, v katerih množica ni pokvarjena; in da, kjer je enakost, ni mogoče vpeljati monarhije, kjer pa je ni, ni mogoče narediti republike.(LV poglavje prve knjige *Razmišljanj*:135-137)

3.3. Teorija naravnega stanja do realizma ¹⁸

3.3.1. Hobbes in njegovo razumevanje mednarodnih procesov

Omenil sem že, da so te teorije časovno blizu srednjeveškemu avtorju in temu gre pripisati večjo podobnost med njimi. Teorija naravnega stanja torej razlaga naslednje zgodovinsko obdobje in tako nastajajočo mednarodno skupnost, kjer so države že poglavitni subjekt. »Najpomembnejša značilnost obdobja je bila, da /z/ zlomom in razpadom moralne in delno tudi pravne enotnosti zahodnoevropskega sveta, ki jo je ustvarjala in reproducirala Cerkev, kakor tudi z nastankom vrste suverenih nacionalnih držav, je bilo na dnevni red postavljeno vprašanje, kako razvijati odnose med njimi zaradi odsotnosti neke višje avtoritete, ki bi jim vsiljevala odločitve. V to obdobje sodi razumevanje mednarodnih odnosov 'kot naravnega stanja', katerega najuglednejši predstavnik je bil Hobbes« (Benko 1997:61). Kot vidimo, je za to obdobje značilno pomanjkanje avtoritete neke vrste vladarja nacionalnih držav, ki bi presegel anarhično, naravno stanje, ki vlada med njimi (v *Vladarju* je to veljalo za odnose znotraj 'zelene' države). Skratka zanj je značilno bistveno razlikovanje med odnosi znotraj posameznih družb in odnosi v mednarodni skupnosti, ko je ugotavljal, da je človek po svoji naravi nagnjen k prepiru in spopadanju s svojimi sodržavljani, bodisi zaradi dobička bodisi zaradi obrambe svoje varnosti bodisi česa drugega. Menil je, da je takšno stanje mogoče preseči z vzpostavitvijo organizirane oblasti, v katere zavetju bodo lahko ljudje mirno živeli. (Tudi pojmovanje človeka in njegovih naravnih teženj, želja (*passioni*), je zelo blizu Machiavellijevim pogledom in tudi cilju (*vivere civile*)). »To je cilj t.i. družbene pogodbe, s katero sleherni subjekt opušča svojo svobodo v zameno za varnost, ki mu jo daje oblast, oprta na moč. Takšnega stanja pa ni mogoče vzpostaviti v odnosih med suverenimi enotami, ker ni nikakršne oblasti, ki bi jim ga mogla vsiliti« (Benko 1997:61). 'Družbena pogodba' je v svojem bistvu enaka želji, potrebi, na katero je florentinski pisec opozoril v svojem času, se pravi premostitev parcialnih interesov na račun skupnih, kot so varnost, oblast, oprta na moč. Sicer pa je treba povedati, da je bil optimist in je verjel v uspešnost, možnost preseganja tega stanja (opis Rima v *Razmišljanjih* kot možnost in zgled).

---

¹⁸ »V prvo usmeritev uvrščamo *teorijo ali koncepcijo naravnega stanja*, ki ima izhodišče v Hobbesu in njegovih naslednjikih. Med sodobnimi pisci sodita - kot najpomembnejša - H. Morgenthau in R. Aron« (Benko 1997:59).

Hobbes (Benko 1997:61), izhajajoč iz dihotomije med notranjimi in zunanjimi odnosi držav, pride do, za mojo primerjavo, dveh pomembnih sklepov:

- v mednarodnih odnosih ni prostora za pojme legitimnosti in nelegitimnosti, pravičnega in nepravičnega, v mednarodnih odnosih ni prava, in kjer ni prava, tudi ni nepravičnosti;
- v mednarodnih odnosih ni razlikovanja med tvojim in mojim, ni lastnine.

Treba je priznati, da je zelo podobne besede uporabil Machiavelli za opisovanje avtonomnosti politike in vladarja, glede na moralo.

Zgodovinska bližina Hoobesa in Machiavellija pripomore k očitanim povezavam med teorijami. Seveda pa te podobnosti izhajajo iz anarhične situacije in potrebe po redu v brezpravnih okoliščinah. Hoobes govori o mednarodni skupnosti, ki je takrat že bila do neke mere formirana, medtem ko so v času florentinskega pisca komaj začele nastajati prve unitarne države. Mislim, da nadgradnje, pa čeprav bolj ali manj vidne v premiku na mednarodno okolje, ni mogoče zanikati.

Kritične točke teorije:

- »S takšnim razumevanjem mednarodnih odnosov je bila seveda skladna praksa 'vojne vseh proti vsem' (bellum omnium contra omnes), kot je to prakso videl Hobbes. Toda vprašanje je, ali je bilo videnje takšne prakse že v Hobbesovem času korektno. Da 'vojna vseh proti vsem' kot naravno stanje ni stalno, namreč dokazujejo podpisi pogodb, ki so jih sklepale države, mednarodne konference pa tudi minimum skupnih pravil, po katerih so se ravnale ali skušale ravnati države. Tudi praksa 'ravnotežja moči' kot političnega sredstva, ki je prevladovala v obdobju od westfalskega miru do francoske revolucije, dokazuje, da so jo uporabljali kot 'nujnost' – tako jo je npr. razumel Voltaire - namenjeno preseganju naravnega stanja« /.../.« Iz tega sklepam, da je Machiavellijev čas primernejši za tako interpretacijo.
- »Že med zgodnjimi Hobbesovimi nasledniki so obstajale razlike v interpretacij temeljnih postulatov teorije naravnega stanja. Ob piscih, ki so menili, da je naravno stanje razumeti kot definitivno in trajno (za Clausewitza mednarodni odnosi niso bili nič drugega kot poglavje v strategiji držav, ko skuša sleherni subjekt doseči čim večjo korist zase), so obstajali tudi pisci, ki takšnega razumevanja niso sprejemali, pač pa so menili, da obstajajo politična in druga, tudi pravna sredstva, za blažitev takšnega stanja /.../.« Take vrste

optimist je bil tudi Machiavelli, ki je videl upanje za urejeno življenje vsaj v naslednji fazi, ki naj bi bila manj anarhična in zato lahko urejena z zakoni, kot je to uspelo Rimu (*Razmišljanja*, a tudi v *Vladarju* je čutiti upanje.).

- »Če naj teorijo naravnega stanja resnično razumemo kot teorijo, kar bi pomenilo, da naj bi posredovala 'splošno pojasnjevalno hipotezo' oziroma 'osrednje načelo', ki naj bi se uporabljalo za izhodišče v raziskovanju mednarodnega pojava, bi marali ugotoviti, ne samo da nam ne daje veliko, marveč tudi, da je v očitnem neskladju s prakso v mednarodnih odnosih. /.../ Zatorej bi bilo mogoče reči, da je od izvirne Hobbesove teorije naravnega stanja prav malo, oziroma da se v zakladnici njene izpeljanke, realistične teorije mednarodnih odnosov, ohranjajo tisti njeni elementi, ki so razvidni v *apotezi države in njenih ravnanj*« (Benko 1997:61-63).

Tudi Vladar velja za 'priročnik' za absolutistične vladarje (in ne samo to), a po mojem je bolj neke vrste navodilo v izrednih razmerah ali nekako krizni menadžment. Zato je morda tudi z nedvomljivim odnosom, brez omahovanja do splošnih odgovorov, ukrepov, ki jih narekuje v anarhični situaciji, podoben načinu 'splošne hipoteze'. Vsekakor je tudi iz zgoraj opisanih kritičnih točk vidno, da je bil Machiavellijev čas bolj neurejen. Če sledimo tako Benkovi kot moji razdelitvi (in zgodovini), je naslednja teorija, ki predpostavlja anarhično okolje, realizem.

3.3.2. Realizem

Najuglednejši predstavnik realistične teorije je H. Morgenthau in njegovo najpomembnejše delo je Politika med narodi (*Politics among Nations*). V nadaljevanju bom natančneje predstavil bistvo realistične teorije, kot ga je strnil Benko (1997:64-66):

- »Politično obvladujejo objektivni zakoni, ki so ukoreninjeni v človeški naravi. Ker so ti zakoni nadrejeni človekovemu obnašanju, je izzivati tveganje. Ker teh načel ne moremo spreminjati, je treba težiti za tem, da se jim prilagodimo in izboljšamo obnašanje v družbi, kar pomeni, da je treba te zakone razumeti in skladno z njihovim razumevanjem voditi politiko. V ta namen je za raziskovanje političnega dogajanja treba spoznati zgodovino in z njeno pomočjo ugotavljati posledice, ki jih povzročijo posamezna dogajanja. Naloga znanstvenika je, da ob pomoči doseženega znanja, ki ga črpa iz

zgodovine, išče alternative določenim razmeram. Temeljni pogoj zanje je ravnati racionalno. Ker realizem verjame v objektivnost zakonov politike, mora verjeti tudi v možnost oblikovanja neke racionalne teorije, ki te objektivne zakone izraža... Predpostavlja se, da je naravo zunanje politike mogoče dognati le s preučevanjem izrednih političnih dejanj in njihovih predvidljivih posledic /.../.

- Ko se prelevimo v državnika, ki mora v določenih okoliščinah rešiti določen zunanjepolitični problem, se vprašamo, katere so tiste racionalne alternative, med katerimi lahko državnik izbira in s katerimi lahko v določenih okoliščinah reši problem, ter katero od teh racionalnih alternativ bo državnik, ki ravna v določenih okoliščinah, najverjetneje izbral. Ravno takšno preverjanje racionalnih hipotez z resničnimi dejstvi in njihovimi posledicami daje teoretični pomen dejstvom zunanje politike.
- Državnik razmišlja in deluje, ujet v kategorijo nacionalnega interesa. Ta interes je opredeljen kot moč. Pouk o tem nam daje zgodovina /.../.
- Realistična teorija zunanje politike torej varuje pred dvema razširjenima zmotama, ukvarjanjem z motivi in ukvarjanjem z ideološkimi prednostmi /.../.
- V akcijah držav ni prostora za splošna moralna načela, oziroma natančneje, abstraktne splošne formulacije, ki zadevajo moralo. Ta načela je treba filtrirati skozi konkretne okoliščine kraja in časa. Tako posameznik kot država morata neko politično dejanje presoditi s pomočjo splošnih moralnih načel, kakršno je svoboda. Politične moralnosti brez politične preudarjenosti, to je upoštevanje političnih posledic na videz moralnih dejanj, ne more biti. Vse narode mika, da svoje posebne težnje in dejanja odenejo v plašč splošnih moralnih ciljev. Vedeti, da za narode velja moralni zakon, je eno, pretvarjanje, da zanesljivo vemo, kaj je v odnosih med narodi dobro in kaj zlo, pa je nekaj povsem drugega. Koncept interesa, opredeljen v smislu moči, nas varuje pred takšnim moralnim ekscesom in takšno politično norostjo /.../.
- Razlika med političnim realizmom in drugimi šolami je torej realna in vsebinsko globoka. Politični realist ohranja avtonomijo politične sfere, realist razmišlja v smislu interesa, opredeljenega kot moč, tako kot ekonomist

razmišlja v interesu, opredeljenem kot bogastvo (H. Morgenthau 1995:74-87).«

Če strnem (če je to sploh potrebno) iz zgornjih načel podobnosti z Machiavelijevim, bi vsekakor moral najprej poudariti pomembnost narave in njenih neizbežnih, nespremenljivih zakonov. Neizbežen del le-teh je tudi človek. Pri razlaganju in ugotavljanju zakonov se opirajo tako na zgodovino kot na človeški razum. Podobno kot Machiavelli v *Vladarju* tudi realisti poudarjajo pomembnost izrednih političnih dejanj. Prav tako pa poudarjajo moč države in njen nacionalni interes, ujet v konkreten čas in kraj, ki nas varuje pred (*a priori*) zmotami, v katere nas lahko pahne morala in podobne ideološke zablode.

Machiavelli je v *Vladarju* državo enačil z absolutističnim vladarjem, kraljem in mu dodelil praktično neizmerno avtonomijo pri odločanju. Kot edini kriterij je postavil dobro države. Tako obnašanje držav v sodobni mednarodni skupnosti in funkcija vzdrževanja reda znotraj (države) anarhije je bistvenega pomena za mojo tezo (Podobnost *Vladarja* z realizmom zaradi anarhičnih okoliščin).

Anarhičen opis okoliščin, ki naj bi vladale v mednarodni skupnosti, v katerih naj bi delovale države, je zelo podobnemu opisu časov, v katerih so nastajale države z različnimi zavezništvi in kjer je bila moč (takrat bolj vojaška, danes vse bolj gospodarska) najpomembnejša kategorija za doseganje državnega, skupnega interesa (kot ima poudarjanje vojaške moči pri florentinskem piscu v dobro države, ključno vlogo v *Vladarju*). Ti dve kategoriji sta bistvenega pomena tudi v realistični teoriji:

Nacionalni interes

»Nacionalni interes ima v politični praksi že daljšo zgodovino. Z različnimi izrazi – volja vladarja, dinastični interesi, *raison'etat* –, vendar z istim pomenom so ga uporabljali v Italiji v 16. stoletju ter v Angliji in Franciji v 18. stoletju. V sodobni politični praksi ga srečujemo vsak dan. Kot sredstvo v politični akciji ima nacionalni interes dokaj megleno vsebino in je nezadovoljivo strukturiran, v osnovnih elementih pa gre z njim razumeti zagotovitev samostojnosti in teritorialne integritete držav, političnega sistema in političnih vrednot, pa tudi nacionalne kulture in nacionalnih vrednot /.../.

Uporaba kategorije nacionalnega interesa v analitične namene ima v primerjavi s prej omenjeno uporabo krajšo tradicijo. Z raziskovanjem nacionalnega interesa naj bi

teoretiki s področja mednarodnih odnosov odkrivali uspešnost ali neuspešnost zunanje politike držav, njeno učinkovitost oziroma neučinkovitost, to pa tako, da si zastavljajo vprašanja – in na njih tudi odgovorijo –, kaj je, oziroma kaj ni v nacionalnem interesu /.../.

H. Morgenthau v delu *Politics among Nations* pravi, da je moč, ki je na voljo neki državi v določenem obdobju, tista objektivna realnost, na podlagi katere je mogoče opredeliti, kaj je v interesu države, in kaj ni« (Benko 1997:68-70).

Moč

»Vsekakor je razumljivo, da je H. Morgenthau posvetil toliko pozornosti kategoriji moči, saj razlaga politiko kot proces, ki se razvija v smislu boja za moč in oblast, oziroma ker je vloga moči s silo, ki je iz nje izpeljana, v mednarodnih odnosih razumljena kot sposobnost posameznika ali skupine, predvsem pa države, da vsilijo svojo vlogo drugim. Odvisnost nacionalnega interesa kot kategorije od moči po eni strani, in vloga, ki jo ima moč za vzpostavitev, ohranjanje in reprodukcijo ravnotežja, po drugi strani, postavlja moč na središčno mesto v konceptualni shemi realistične teorije, ki jo moremo razumeti kot monistično koncepcijo mednarodnih odnosov /.../.

H. Morgenthau členi moči v te sestavine: zemljepisni element, naravna bogastva, industrijska raven, vojaške zmogljivosti, število prebivalcev, nacionalne posebnosti in morala prebivalstva, sposobnost diplomacije in vlad ter končno stabilnost političnega sistema /.../.¹⁹

S kombinirano uporabo navedenih elementov posamezne države ustvarjajo t.i. ravnotežje moči, ki ima pomembno vlogo v pristopu H. Morgenthaua, in to v toliki meri,

---

¹⁹ »N. Spykman, « da je vse civilizirano življenje v skrajni posledici odvisno od moči, da je moč sposobnost usmerjati človeka v določene vzorce obnašanja tako z zatekanjem k nasilju kot tudi k prepričanju, obljubam, nagradam, menjavam in prisiljevanjem« (1942: 11).

A. Wolfers, « da je moč sposobnost spodbuditi človeka oziroma ljudi, da počnejo tisto, kar hočemo, da počnejo in da ne počnejo tega, česar nočemo, da bi počenjali. Razlikovati pa je treba med močjo (power) in vplivom (influence), kajti ko gre za prvo, se nanjo veže sposobnost ukloniti druge z grožnjo ali pa odrekanjem nečesa, kar potrebujejo, medtem ko je drugo povezano z obljubami ali pa nagradami. (1962:103)

M. Webwr, «da je moč razumeti, kot sleherno možnost, da bi znotraj določenega socialnega odnosa uveljavili svojo voljo tudi tedaj, če se ji drugi upirajo in to ne glede na čem je ta možnost uveljavljena« (*Wirtschaft und gesellschaft*, 1956:28)

R. Merton, «da z močjo ne razumemo nič več in nič manj kot opazovano in napovedovanju namenjeno sposobnost neke strani, da v družbeni akciji uveljavi svojo voljo drugi stani, ki se v taki akciji pojavljajo. (1968:426)« (Benko 1997:79-80).

da bi bilo njegovo razumevanje ravnotežja moči videti kot zakonitost v procesih, kakršni potekajo v mednarodni skupnosti /.../.

S tem razgrinjanjem kategorije moči se zdi, da je teza o njeni mnogoplastnosti upravičena, kar pomeni, da je omejitev na njen zgolj 'vojaški' izraz neskladna in empirično nedokazljiva/.../« (To, da je moč večplasten pojav, je tudi Machiavelli dognal, npr. v opisu razmer v Franciji in Nemčiji...) Te različne definicije nas pripeljejo do moje hipoteze o premiku k ekonomskim razsežnostim sodelovanja in/ali konkurence odnosov (moči) med državami in implicitno k tezi o koncu, umiku le-teh.

»Med poizkusi, da bi se problem meritve moči poizkušal razrešiti je treba omeniti Parssonsova, Wolfersonova in Deutschevega, ki so v razpravo o možnosti meritve posegli z zamisljivo, da bi moč in njeno merjenje primerjali z vlogo, kakršno ima denar v ekonomskem življenju« (Benko 1997:70-86).

Potrebno je povedati, da je realistična teorija najbolj pesimistična v zvezi z bližnjim upadom pomembnosti vloge držav v mednarodni skupnosti, ampak še samo dejstvo, da to možnost dopuščajo in priznavajo ter pomen, ki ga pripisujejo ekonomiji v medsebojnih državnih odnosih je samo po sebi dovolj za dokazovanje mojih tez.²⁰

Kritika realistične teorije:

- »Šibkost realistične teorije je torej, da postavlja na ključni položaj koncept, ki je, ne samo nejasen, marveč tudi, če ne predvsem, instrumentalne narave. Moč je sredstvo, da bi dosegli kak cilj...Ta teorija pa zanemarja vse tiste dejavnike, ki vplivajo na določitev ciljev/.../.
- V bistvu gre za enačenje politike z močjo, za monizem moči, kar pa politika ni in ne mora biti/.../.
- Kot sem že rekli, je koncepcija o objektivnem in na enostaven način zaznanem nacionalnem interesu, ki naj bi bil zanesljiv vodnik in hkrati merilo za racionalno zunanjo politiko, uporabna samo za ... 18. in 19. stoletje.«²¹
- Selektivnost ali preveč poudarjene zgodovinske odločitve delujejo kot popačenje realnega stanja, glede na to, da so take odločitve že same po naravi netipične in tudi same po sebi poudarjajo vlogo držav in nacionalnih vlad, saj se le-te sprejemajo, npr. v Evropskem svetu.

²⁰ Morgenthau, Hans (1995) *Politika med narodi; Svetovna država*, . 624-641. Ljubljana, DZS.

²¹ Benko, Vlado (1997) *Znanost o mednarodnih odnosih*. Ljubljana, Fakulteta za družbene odnose – Knjižna zbirka Mednarodni odnosi.

- Liberalnemu medvladnemu (realizmu) pristopu se očita, da se preveč osredotoča na formalno²² plat procesa odločanja in na njeno zaključno formo in se premalo posveča tudi neformalnim integracijskim procesom omejitve, ki jih te postavljajo za formalen proces odločanja. Machiavellijev cilj in namen je bil rušiti formalne, moralne in druge 'zablode' in se osredotočiti na realnost stvari.
- Kritiki opozarjajo, da je premalo pozornosti posvečeno t.i. črni skrinjici, ki jo predstavlja država.
- Najbolj poznana kritika liberalnega intergovernmentalizma ali katerega koli drugega medvladnega pristopa je podcenjevanje vpliva, ki ga imajo v evropskem procesu integriranja nadnacionalni akterji, npr. Komisija, Evropsko sodišče.²³
- »Čeprav je realistična teorija kot številne druge teorije v obravnavanju države zašla v njeno 'fetišizacijo', ji je šteti v dobro, da je pozornost usmerila nanjo kot do zdaj in danes poglobitnega dejavnika v mednarodnih odnosih...« (Benko 1997:84-86).

Za *Vladarja* je tudi značilna skrajna drža, ki se osredotoča le na vladarja, moč države in njen interes ali preživetje. Pomembno je, da taka drža izvira iz predpostavke anarhičnega okolja, v katerem se subjekti znajdejo (se pravi podobnost pri poudarjanju avtonomije vladarja ali pa držav). No, kot je iz kritike realizma (tudi 'naravnega stanja') vidno, so bile okoliščine (anarhičnost) v času Machiavellija bolj pripravne za taka izvajanja od sodobne mednarodne skupnosti. Machiavelli je bil večji optimist in je dopuščal možnost urejenega življenja, kjer bodo zakoni urejali skupno življenje, kar je vidno v *Razmišljanjih* in tudi v *Vladarju*. Tudi realisti dopuščajo možnost npr. svetovne vlade in s tem konec nacionalne države, čeprav je ta možnost precej obrobna. Ta zadnji del potrjuje mojo tezo o 'ciklu nacionalne države' in sovpadanju razvoja teorije in prakse. Če se naslonim na ti dve tezi in procese ob nastajanju držav primerjam z mednarodnimi odnosi, potem so prav države novi centri moči in zagovorniki parcialnih, egoističnih interesov, katere je Machiavelli kritiziral kot krivce za takrat neenotno Italijo

²² »Tukaj drastično izstopi nasprotje med tem, 'kako naj bi se živelo', in tem, 'kar se dela', s sklepom, 'da se tisti, ki zanemari tisto, kar se dela, za tisto, kar naj bi se naredilo, prej nauči, kako propade, kakor pa, kako se ohrani.'« (Rakar 1990:267).

²³Točke d –g: Nugent, Neill (1999) *The government and politics of the European Union*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire RG21 6XS in London: The Macmillan Press LTD.

(ali današnje Evropo)²⁴. »Svojim republikanskim čustvom da Machiavelli do izraza zlasti tedaj, ko spregovori o 'infamnih tiranih', o 'brezbožnejših, nasilnejših, nevednejših, topoglavcih in prostakih', ki 'rušijo religije, kraljestva in republike', se pollaščajajo oblasti iz sebičnih razlogov in pripeljejo državo v propad« (Rakar 1990:277). Tako pride do zaključka, da je bila partikularna politika (nekaj podobnega velja tudi za sodobno mednarodno skupnost in še posebej za EU v današnjem času), 14. stoletja kriva za tako šibko in razdruženo Italijo, ki je tako postala plen močnih monarhij, kot sta bili npr. Francija in Španija. Edino rešitev je videl o ustanovitvi podobne močne monarhije tudi na Italijanskem polotoku.

3.4. Sociološki pristopi

Za začetek tega poglavja se mi zdi smiselno na kratko ponoviti ključne značilnosti socioloških pristopov v mednarodnih odnosih. »Zagovorniki socioloških koncepcij se torej lotevajo raziskovanja mednarodnih odnosov s stališča, ki so realistični teoriji nasprotna. To velja tako za videnja sveta, analitične enote v njem in spoznavni interes, ki se uveljavlja v tem raziskovanju. Hkrati z razlikami te vrste je za zagovornike socioloških koncepcij, vse od Q. Wrighta naprej, značilno, da zavračajo tezo o specifičnosti mednarodnih odnosov – ti naj bi se, kot poudarjajo realisti - razlikovali od notranjih družbenih in političnih odnosov. Torej trdijo, da je treba mednarodne odnose tako kot notranje odnose obravnavati in raziskovati 'kot stvari' (*comme des choses*, Durkheim), ker bi sicer drugačen pristop pomenil sprejetje 'metafizičnih predsodkov' in vnašanje 'ideološke kontaminacije' v znanost. Zavračanje 'metafizičnih predsodkov' in 'ideološke kontaminacije' v bistvu pomeni tudi zavračanje, da bi zagovorniki socioloških koncepcij za izhodišče svojih raziskovanj uporabljali 'globalno pojasnjevalno hipotezo' in z njeno pomočjo razvijali raziskovalni proces ter kopicili v njem dosežene rezultate« (Benko 1997:98). Kot sem že omenil, je take vrste 'relativizem' značilen tudi za *Razmišljanja* (»D/a Machiavelli razrednega boja ne obravnava z vidika pravic zatiranih, ampak z gledišča opazovalca, pozornega zgolj na ravnovesje političnih sil, ki je potrebno za nemoten potek življenja države« (Rakar 1900:279), ki se vežejo na Livijev tekst, in

---

²⁴ Čeprav velja, da je »Machiavelli na podlagi analiz odnosov med italijanskimi državicami 16. stoletja razvije teorijo, ki je temeljila na politični praksi tega časa ./... Z/ahteva, da za vladarje veljajo drugačna moralna pravila ./.../ predvsem zato, da ohranijo državo ./...in/ njegovo razumevanje moči ./...V/se to Machiavellija izrazito postavlja v okvir realistične misli« (Morgenthau 1995:5).

odgovarja na vprašanja, kot se mu porajajo v mislih, kar je prav tako krivo za neenovitost (za *Vladarja* je značilna enovita zgradba).

Na kratko bi še omenil dve osnovni razdelitvi znotraj socioloških koncepcij in se nato v nadaljevanju posvetil že večkrat omenjenim teorijam integracij.

»Iz izhodišč organizacije teorije se sociološke koncepcije mednarodnih odnosov cepijo v dvoje temeljnih usmeritev, in sicer behavioristično²⁵ – ta se ukvarja tako z anatomijo kot tudi s fiziologijo organizma mednarodne skupnosti, s tem da je v ospredju pozornosti metodično opazovanje vedenja njenih organov – in funkcionalistično, ki se od navadne razlikuje v tem, da analizira sistem odnosov, ki se vzpostavlja med organi, ki jih imajo posamezni deli določenega kompleksnega sistema, da bi zagotavljali obstoj in se razvijali« (Benko 1997:103).

Menim, da so podoba in razlogi za razdelitev dovolj jasno predstavljeni že v začetnem opisu teoretskih usmeritev na začetku tega poglavja (usmeritve v mednarodnih odnosih), tako da se na tem mestu ne bi več ukvarjal s splošnimi teoretskimi koncepcijami in razdelitvami, temveč se 'končno' osredotočil na teorije integracije, ob že večkrat omenjeni relevantnosti le-teh.

3.4.1. Teorije integracij

Relevantnost teorije integracij utemeljujem z njihovo povezanostjo s prakso evropskega integriranja. Ta proces se začne po drugi svetovni vojni, ko se je začelo sodobno integriranje na evropskem kontinentu, in je kot najvišji dosežek integrirajočih se nacionalnih držav danes viden v Evropski uniji. To je vidno tudi iz uvoda v razpravo o teorijah integracije, ki jo uvaja Benko (1997:153-154) »s pojasnilom, da v primerjavi s predhodno obravnavo posameznih teoretskih pristopov, ki smo jo 'razbremenili' konkretnih referenc na njihovo empirično preverjanje, to je soočali teorijo s prakso, uporabljamo trdnejšo in mestoma tudi eksplicitneje izraženo povezavo med teorijami integracije in prakso integracijskih gibanj. Ali drugače povedano: ta gibanja so ustvarjala in še ustvarjajo ugodne razmere za takšno povezavo med teorijo in empirijo.« Taki sklepi

---

²⁵ Behavioristični pristop: «Obstajajo številne definicije behaviorizma in vprašanje je, ali je ta usmeritev natančno definirana. »behaviorizem je za nekatere znanstveni pristop, ki je namenjen raziskovanju institucij in formalnih struktur, za druge zatekanje k uporabi empiričnih podatkov, medtem ko tretji menijo, da z behaviorizmom razumemo kvalitetno analizo dogajanj. V resnici pa velja, da je usmerjen h kvantifikaciji in analizi vedenja in odzivov dejavnikov' (R.S.Jordan, F.W.Hoole 1975:13)« (Benko 1997:103).

so dostopni preverjanju in bolj vidni na ožjih območjih kot na širokem prostoru mednarodnih odnosov. Da je tako, je utemeljeno z dokaj preprostimi in hkrati tudi očitnim dejstvom, da je prostor integracije, zlasti ko gre za njene regionalne okvire, razmeroma ozek in zato tudi odprtejši za podrobno in tekočo analizo, s tem da zajema začetke, časovna, prostorska in funkcionalna zaporedja v teh gibanjih, konstante in spremenljivke, ki se v njih pojavljajo, pa seveda tudi rezultatev, ki jih dajejo. Iz zgoraj citiranega uvoda v teorije integracije je vidna povezava med temi in *Razmišljanji*. Se pravi ujetost v konkretno prakso določene kvazi državne forme, brez poenostavljanja ali iskanja vsemogočega odgovora, teze.

Tako da imamo na eni strani opis republikanskega obdobja Rimskega imperija, po drugi pa nastajajočo nadnacionalno Evropsko unijo. Obe tvorbi sta vsaka v svojem obdobju združevali (in združuje) velik del evropskega kontinenta. Iz te vidne podobnosti je tudi vidna relevantnost moje razdelitve v luči okoliščin, ki so v obeh primerih daleč od anarhije. Še več, obe veljata za vzor urejenosti, bodisi med imperiji bodisi med mednarodnimi organizacijami. (Vidna sta nadaljnja evolucija in sovpadanje teorije in prakse.)

To potrjujejo tudi Benkove teze, ki jih je dokazal v večkrat citiranem delu:

- »Integracijski procesi z rezultati, ki so bili do zdaj uresničeni in bodo predvideno tudi v prihodnje, kažejo zgodovinsko globoko utemeljena gibanja.
- Institucionalizacija integracijskih procesov je v bistveni meri skladna s paradigmo razvoja in umeščenostjo mednarodnih vladnih organizacij v strukturo mednarodne skupnosti.
- Nekatero razvitejše integracijske strukture to paradigmo presegajo, se pravi, to preseganje je razvidno na položaju tradicionalnega razumevanja suverenosti držav in njenega uveljavljanja.
- V razvitejših teorijah integracije obstajajo modeli, katerih naloga je opisovati, pojasnjevati, pa tudi napovedati razvoj posameznih integracijskih struktur, /.../ Po do zdaj razvidnih dosežkih izstopa zahodnoevropsko geografsko, družbeno, politično in kulturno območje kot neke vrste paradigma za regionalno integracijo nasploh. Upoštevati je treba dejstva, ki so potrebna za to, da se ustvarijo pogoji za 'take-off' v integracijskem procesu in ki jih je najti v poprej navedenih značilnostih zahodnoevropskega prostora. Gre za razmeroma visoko stopnjo ekonomskega razvoja, pluralistično socialno in

politično strukturo, razvitost administrativnega ustroja, zrelost politizacije prebivalstva teh dežel itd., česar v nekaterih drugih primerih - Južna Amerika, Afrika – ni ali pa so nezadostne, tako da je vprašljivo, kaj bi mogel biti 'funkcionalni ekvivalent' (E.Hass), ki bi jih nadomestili« (Benko 1997:154). Kako pomembna je podobnost med deželami, še posebej če so svobodne (kot 'naj' bi bile članice EU), nam kaže tudi že naslov XXV. poglavja prve knjige *Razmišljanj*, in sicer: *Kdor hoče v kakšnem svobodnem mestu preurediti dlje trajajoče stanje, naj ohrani vsaj senco starodavnih navad*.

V nadaljevanju se bom posvetil posamičnim teorijam in povezavam med njimi in *Razmišljanji*.

3.4.1.1. Federalizem

Zaporedje predstavitve teorij ni naključno, temveč sledi časovnemu in zgodovinskemu pojavljanju le-teh (to velja za celoten sklop teorij v celotni nalogi, in ne le za teorije integracij). Med trditvami, ki jih hočem potrditi, je tudi sovpadanje razvoja okoliščin, prakse in razvoja teorij, ki te okoliščine razlagajo, kar vsekakor velja za ta sklop teorij. S federalizmom je zaznamovano začetno obdobje evropskega integriranja.

»Zagovorniki federalizma izhajajo s stališča, da je nujno preseči anarhično stanje v mednarodni skupnosti, ki je v njeni zgodovini vzrok odsotnosti miru, varnosti in stabilnosti. Preseganje takšnega stanja vidijo v uporabi analogije z družbenimi in političnimi procesi znotraj posameznih držav, ki so nacionalno državo obvladali in nadvladali individualnim in rodovnoskupinskim težnjam po oblasti, kar bi, prevedeno na področje mednarodnih odnosov, pomenilo ustvariti močno zvezno oblast« (Benko 1997:160-161). V tem duhu sem se odločil za tako temo diplomske naloge, torej zaradi podobnosti med procesom integriranja držav v mednarodne organizacije s procesom preseganja fevdalne razdelitve v času Machiavellija za razliko od realizma. Že iz uvoda v federalizem vidimo veliko podobnosti z Machiavellijevimi idejami, izraženimi v *Vladarju*. Pri realizmu je šlo bolj za podoben pesimizem glede na opis okoliščin in za podobne, 'ozke' inštrumente in cilje (moč, nacionalni interes) pri obvladanju takega položaja. Pri federalizmu pa je cilj integriranje, ki je enak Machiavelljevemu cilju (skupnemu obema deloma florentinskega misleca): način ter optimističen pogled na okoliščine (tudi vezanost na konkretne okoliščine) so značilna bolj za *Razmišljanja*.

»V svojem klasičnem izrazu postulira federalizem nastajanje in nastanek federalne nadnacionalne države po poti formalnih in institucionalnih, tudi konstitucionalnih – od tod tudi za klasične federaliste tudi oznaka 'konstitucionalisti' – ukrepov, to je ustvaritve federalnih institucij, vojaških in policijskih sil, skupnega pravnega reda itd. To je mogoče doseči zlasti, če obstajajo nekateri pogoji v smislu skupnih značilnosti povezujočih in združujočih se narodov, političnih entitet itd., kot so lahko jezik, etnična sorodnost, kultura, pa zemljepisna bližina. Srž razumevanja o storilnosti takšnega pristopa pa je v podmeni, da se hkrati z nastajanjem in razvojem skupnih institucij razrašča in krepi tudi občutek skupnosti, ki ga Deutsch izraža s sintagmo 'we feeling'. Pozornost federalistov se torej obrača k različnim oblikam reprezentativnih institucij, ustanovam, delitvi dela med osrednjim (federalnim) in nacionalnimi ter lokalnimi instancami« (Benko 1997:161). Machiavellijeva specifika ali pomembna plat njegovega dela je opazovanje, opisovanje in kritično razlaganje pravnih načinov vladanja, institucij, medsebojnega delovanja le-teh, različnih ureditev, zakonodaje, vojaškega ustroja... Prav v *Razmišljanjih* se je spustil v opis institucij Rima. Pomembna skupna točka s federalisti pa je tudi v podobni, pomembni vlogi, ki jo avtor pripiše institucijam, bodisi zakonom bodisi vojski, tudi v smislu 'we feeling' ali občutka skupnosti in njenih skupnih vrednot, kar potrjujeta odnos in vloga, ki ju je pripisal religiji. Na primer v XII. poglavju prve knjige *Razmišljanj: Kako pomembno je upoštevati vero in kako Italija, ki je zavoljo Rimske cerkve brez nje, propada*, ali pa tudi, ko govori o nepokvarjenemu ljudstvu.

Pomembno je tudi razlaganje predpogojev za združevanje. Glavni predstavnik federalizma Amintore Fanfani je proces združevanja (unifikacije v njegovem poimenovanju) opredelil takole: »S procesom združevanja je razumeti prenos nadzora nad sredstvi priseljevanja, nad viri, nagradami in identifikacijo od posameznih členov-entitet določenega sistema. Da bi do tega moglo priti, je potrebna nižja stopnja povezovanja znotraj posameznih členov-entite, ki vstopajo v proces integracije.«

- »Vprašanje stopnje homogenosti ali pa heterogenosti entitete, ki naj bi vstopila v proces združevanja, je dvoplastno, kajti so primeri - in ti prevladujejo -, ko razmeroma visoka stopnja homogenosti – podobna raven dohodka na prebivalca, podobna raven pismenosti, civilizacije in kulture, politizacije prebivalstva itd. - pospešuje vstop v integracijski proces, prav tako pa npr. lingvistična heterogenost, kakršno izpričujeta primera Švice in Kanade, ne zavira združevanja« (Benko 1997:161-163). Take podobne

razlage zasledimo tudi pri Machiavelliju, kar je razvidno že iz citiranega naslova XXV. poglavja prve knjige *Razmišljanj: Kdor hoče v kakšnem svobodnem mestu preurediti dlje trajajoče stanje, naj ohrani vsaj senco starodavnih navad*.

Da bi bila podobnost še večja, posredujem še avtorjevo členitev, klasifikacijo t.i. integracijske sile (Erizoni):

- sile prisiljevanja (kamor sodijo policijske in vojaške sile)
- sile 'utilitarizma' (predvsem ekonomske sile)
- normativne sile (propaganda, dejavniki identifikacije itd.)²⁶

Za primerjavo: Machiavelli je pripisoval vojaški sili, normativnim in identifikacijskim kot so religija in zakoni, ključno vlogo pri prevzemanju in utrjevanju oblasti. Kar pa se tiče 'utilitarizma', bi povedal, da je o uporabnosti, praktičnosti združevanja, glede na urejeno mirno skupno življenje in pridobljeno moč pa tudi obrambo kultur florentinski avtor povedal veliko (menim, da je bil to njegov cilj, ki pa je morda bolj poudarjen v funkcionalizmu). Machiavellija in federaliste družijo tudi pomembna vloga, ki jo pripisujejo elitam, torej procesu od zgoraj navzdol. Tako Erizoni kot tudi nekateri drugi teoretiki integracije namenjajo veliko pozornost delovanju elit, kajti menijo, da so se številni integracijski procesi sprožili z njihovo dejavnostjo.

Kritika:

»Soočanje stališč zagovornikov federalističnega pristopa do procesov integracije z realnostjo, ki je razvidna v do zdaj najrazvitejših strukturah na območju zahodne Evrope, ni potrdilo njihovih predpostavk, predvsem kadar se zavzemajo za ustvarjanje formalnih institucionalnih struktur ob hkratnem zanemarjanju uporabe posrednih funkcionalnih sredstev» (Benko 1990:164).

---

²⁶ Benko, Vlado (1997) *Znanost o mednarodnih odnosih*. Ljubljana, Fakulteta za družbene odnose – Knjižna zbirka Mednarodni odnosi.

H kritiki dodajam še primerjavo med značilnosti federalnega sistema²⁷ in Evropsko unijo:

- Moč je razdeljena na eni strani med osrednjo oblast, ki sprejema odločitve, in na drugi strani med regionalne centre oblasti, ki prav tako sprejemajo odločitve (decision-making).
- Razdelitev moči opredeljujejo in ščitijo ustavni (constitutional) dokumenti.
- Razdelitev moči med osrednjimi in regionalnimi nivoji je uravnotežena v smislu razdeljevanja odgovornosti, vsaj glede pomembnih sfer javne politike.
- Kljub tej razdelitvi moči in odgovornosti so določena pooblastila v roki osrednje oblasti. To pa je vezano na identiteto, povezanost in varovanje sistema kot celote. Ta pooblastila so ponavadi vezana na področje zunanje politike, varnosti in obrambe, vodenje enotne valute in na državljanske, civilne pravice posameznikov ali skupin.

Evropska unija kaže podobnosti vsaj na teh točkah:

- Moč je razdeljena med osrednjo oblast (Komisija, Svet, Parlament...) in regionalne oblasti (vladajoče avtoritete v posameznih državah članicah).
- Narava razdelitve je opredeljena v ustanovitvenih (constitutional) dokumentih (različne mednarodne pogodbe), dodati je treba še Evropsko sodišče pravice, ki ima sodno avtoriteto za razsojanje sporov glede te razdelitve.
- Oba nivoja oblasti imata pomembno moč, pooblastila in odgovornost za javno politiko – čeprav si osrednja oblast lasti ekonomsko sfero, sicer daleč od ekskluzivizma.

Odstopanja od federalnega modela pa so vidna na teh točkah:

- Čeprav je moč razdeljena med osrednjim nivojem in regionalnimi nivoji, pa so določena pooblastila osrednje oblasti v večini odvisna od izvajanja

---

²⁷ Nugent, Neill (1999) *The Government and Politics of the European Union*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire RG21 6XS in London: The Macmillan Press LTD.

le-teh na regionalni ravni. Vsekakor v primerih, ko je potrebno s soglasjem v Svetu potrditi npr. odločitve o širitvi, fiskalni politiki...

- Politično ravnotežje je še vedno nagnjeno k državam članicam. Ne glede na poizkuse pospeševanja integracijskih procesov (npr. po letu 1980), je, razen tržno-ekonomskih zadev, večina odločitev javne politike domena držav članic (npr. šolstvo, zdravstvo, socialna država in obramba). Tako je večina teh področjih še vedno stvar interne nacionalne politike, bodisi pri izvajanju bodisi financiranju le-teh.
- Tiste odgovornosti in pooblastila, ki so v federalnem modelu navadno domena osrednje oblasti, so v EU domena nacionalnih centrov odločanja. Zunanja politika, varnost in obramba ter državljske pravice so sicer v razvoju na evropskem oziroma osrednjem nivoju, večinoma na osnovi medvladnih dogovorov. Skupna valuta je največja izjema glede tega, je pa res, da niso vse članice EU tudi članice EMU.

»Ključnega pomena za pomembnost opisovanj, pojasnjevanj in napovedi integracijskega gibanja bodo nedvomno dogajanja po Maastichtu, do takrat pa velja Hassova kritika tega koncepta, utemeljena na analizi integracijskega procesa v zahodni Evropi, ki je zlasti po neuspehu z Evropsko obrambno in Evropsko politično skupnostjo premaknil prakso s federalističnega na funkcionalistični koncept« (E.Hass 1970:624-625, Benko 1997:165). Praksa, dejanske okoliščine in izkušnje v smislu zgodovine so edini kriteriji, kot pravi tudi klasični avtor. Ta del nam tudi poudarja sosledje teorij in njihovo ujemanje s prakso (rdeča nit čez celo diplomsko nalogo), tako da se bom v nadaljevanju posvetil funkcionalističnemu pristopu.

3.4.1.2. Funkcionalizem

Osnovna teza, da 'funkcija določa obliko' (form follows function), ki je povzeta iz arhitekture, opredeljuje funkcionalistični pristop do procesov integracije in jo kot tako sprejemajo tako zagovorniki 'klasičnega' funkcionalizma kot tudi t.i. novofunkcionalisti. »Razlika med obema verzijama je v tem, da klasični funkcionalizem vidi možnosti za preobrazbo mednarodnih odnosov v ustvaritvi mreže funkcionalnih mednarodnih ustanov in organizacij, katerih nastanek je pripisati vseobsežnemu vzniku t.i. funkcionalnih potreb, katerih pobudnik je razvoj ekonomije, tehnologije in komunikacij,

medtem ko teorija novofunkcionalizma združuje objektivnost takšnega razvoja s subjektivno akcijo, to je graditvijo 'federalne' nadržave kot politične oblike integracije. Sledi takšnega razumevanja integracije moramo ugotavljati tudi v opisovanju, pojasnjevanju in napovedih integracijskih procesov v zahodni Evropi« (Benko 1997:165). Čeprav je iz navedenega razvidno, da je neofunkcionalizem primernejši za primerjavo z Machiavellijem, zaradi konkretne subjektivne akcije, s katero predvideva ustanovitev zvezne, federalne oblasti, se bom najprej posvetil klasičnemu funkcionalizmu in ločnicami med obema.

»S stališča klasičnih funkcionalistov je tako opisani razvoj skladen z osnovo Mitranyjevo tezo, da »suverenosti ni možno učinkovito prenesti s pomočjo neke formule, marveč le s pomočjo funkcije (ang. verzija D. Mitranj, 1943). Pomen 'funkcije' kot izraza potreb in interesov razbija fenomen 'teritorialnosti' kot podlage suverenosti, torej teritorialnega koncepta mednarodnega sistema. Države niso voljne opuščati svoje suverenosti, še posebej ne na območjih t.i. visoke politike, zato pa so pripravljene prenašati pristojnosti izvršnim telesom v mednarodni skupnosti, ki so namenjena posebnim nalogam. Ne gre torej za formulo ukinjanje državnih meja, marveč za odpiranje kanalov skozi te meje« (Benko 1997:166).

»Eno od vprašanj, ki ga je treba postaviti zaradi takšnih predpostavk klasičnega funkcionalističnega razmišljanja, je, ali moremo takšno logiko združevanja razumeti kot nekaj objektivnega ali pa gre njej v prid upoštevati tudi subjektivne dejavnike. To vprašanje nas pripelje do osnovne ločnice med obema teorijama, saj so klasični funkcionalisti v odgovoru nanj manj eksplicitni, kot to velja za zagovornike t.i. novofunkcionalizma. Za slednjega je značilno, da je bil v primerjavi s klasičnim funkcionalizmom tako rekoč v stalni 'povezavi' s prakso integracije, kajti ta teorija se je razvijala povezano z integracijskim procesom na območju zahodne Evrope in z njim doživlja tudi vzpone in padce. Prav ta povezava s prakso integracijskega procesa v zahodni Evropi ji je ustvarjala razmere za konstantno preverjanje izhodišč in stališč, s tem pa tudi za njihovo modificiranje« (Benko 1997:167). Ideologija evropskega integriranja je torej v svoji začetni fazi temeljila na federalizmu, nato funkcionalizmu, danes pa nedvomno sloni na neofunkcionalističnem pristopu, ki je med teorijami integraciji najbolj povezan s prakso evropskega združevanja.

3.4.1.3. Neofunkcionalizem²⁸

Skupna predpostavka smerema je, če uporabimo besede utemeljitelja funkcionalizma, »da je mogoče povezovati interese dejavnikov v mednarodnih odnosih, ki so jim skupni, kjer so jim skupni in v obsegu, ki jim je skupen (Mitrany 1955:32). Ali natančneje: mednarodne povezovalne dejavnosti se pojavljajo na tistih območjih gospodarskih, družbenih in upravnih potreb in nalog oziroma funkcij, ki terjajo akcijo čez državne meje, da bi dosegle zaželene rezultate...« (Benko 1997:167-168). Funkcionalnost bi malo špekulativno lahko primerjali z Machiavellijevo trditvijo, da so konkretne okoliščine edine relevantne za 'politično' akcijo. Tak primer so utrdbe (XXIV. poglavje druge knjige *Razmišljanj*), ki so po njegovem mnenju v praksi neuporabne, ali pri iskanju razlogov za neuspeh določenih posameznikov nasproti drugim v navidezno enakih pogojih..., kot XXXV. poglavje prve knjige *Razmišljanj - Razlog zakaj je bila Rimu ustanovitev decemvirata škodljiva za svobodo republike, čeprav so ga ustanovili z javnim in svobodnim glasovanjem*, VII. poglavje tretje knjige – *Odkod to, da so nekatere menjave od svobode v suženjstvo in iz suženjstva v svobodo brez krvi, nekatere pa so je polne*, ali morda v smislu IX. poglavja tretje knjige – *Kako se je treba spreminjati s časi, če hočeš, da ti bo sreča naklonjena*. Jasneje vidna je pa povezava z urejenostjo razmer (Evropa), v katerih teorija išče odgovore.

»Opazovanje, pojasnjevanje, pa tudi napovedovanje integracijskih gibanj na območju zahodne Evrope je ena od njegovih značilnosti, kajti medtem ko je funkcionalizem Mitranyeve verzije usmerjen v preobrazbo svetovnega sistema, je novofunkcionalizem obrnjen k regionu, s čimer implicira, pa tudi eksplicitno prevzema tveganje, da je, oziroma bo, vzorec integracijskega procesa, kakršnega zagovarja, uporaben le za ožja geografskopolitična in ekonomska področja« (Benko 1997:168).

»Druga značilnost novofunkcionalizma, katere protagonist je E. Haas, je njegova sintagma 'spill-over'²⁹ procesa kot ena od najpomembnejših dopolnil in nadgraditev

---

²⁸ novofunkcionalizem po Benku

²⁹ V klasični formulaciji se neofunkcionalizem naslanja v veliki meri na koncept spillover-a, kateri ima dve glavni obliki: prva je funkcionalni spillover, kateri izvira iz razvejano, povezane narave sodobne ekonomije, katra onemogoča omejevanje integracijskega procesa znotraj enega ekonomskega segmenta, sektorja. Druga pa je politični spillover, kateri se v veliki meri razvije in oplaja v procesu ekonomske integracije in ima več dimenzij: nacionalne elite se povečano zanimajo za nadnacionalne dejavnosti in procese odločanja in s časom postanejo zagovorniki večje integracije in skupnih interesov, nadnacionalni in nevladni akterji postanejo vplivnejši znotraj integracijskega procesa medtem ko pa nacionalne države vladni akterji izgubljajo svoj vpliv, in to povečanje pomembnosti

funkcionalizma. Izpeljal jo je iz t.i. ekspanzivne logike funkcionalnega razvoja, ki ustvarja položaj in možnost, da integracijski proces, ki se je začel in se razvija na enem področju, daje spodbudo in razmah integracijskemu gibanju na drugih področjih« (Benko 1997:168). Tudi srednjeveški klasik je predvideval, da se ljudstvo pozitivno obnaša ob pozitivnem in uspešnem vodenju države in obratno. Tak pristop naj bi vnesel nek začarani krog, ki bi vodil državo v boljše čase. Kako so pomembna izpolnjena pričakovanja, razlaga na primer v XLV. poglavju prve knjige *Razmišljanj – Nespoštovanje sprejetega zakona daje slab zgled, posebno še, če ga ne spoštuje njegov tvorec...* Koliko so takšna in podobna avtorjeva opazovanja, ki narekujejo obnašanje vladarjev do ljudstva, in njegov 'relativizem' primerljiva s 'spill-over' procesom ali bolje s pojmom 'funkcije' delno odgovori ugotovitev, da florentinski sekretar trdi, da se politični in socialni odnosi odvijajo v sferi, ki ne pripada etiki, temveč koristnosti, kjer se ni treba ozirati na moralni kategoriji dobrega in zla. »Na tej ravni postane politika za Machiavellija tehnika oblasti, ki se mora ozirati na neko objektivno nujnost, katero je moč obvladati le s tipično politično vrlino kot skladnost smotrov z realistično oceno sil na prizorišču« (Altari 1980:24-25).

»Protagonist novofunkcionalističnega pristopa do integracije E. Haas je v enem od svojih kasnejših besedil sicer enostranskost 'spill-over' teorema, osredotočenega na procese v ekonomski sferi, ocenil kot 'zablodo teologije' (E. Haas 1975). S. Hoffman je tudi ugotovil, da «ni pričakovati nebolečega izginjanja nacionalne države brez politične intervencije (S. Hoffman 1968:404-405), vendar je v dobri meri še ohranjal vero v njegovo učinkovitost, če se nanj naveže predpostavka o pojavu in moči subjektivnih dejavnikov, to je političnih elit, tako tistih, ki so na vodilnih položajih v oblastvenih strukturah, kot tistih, ki imajo pomembno vlogo v lobijih. V pomembne politične dejavnike vključuje še uradnike trgovinskih združenj, predstavnike dela in seveda kapital« (Benko 1997:169). Tudi tukaj vidimo predpostavke za začetek konca nacionalnih držav in slabitev njihove poglavitne vloge v mednarodni skupnosti. Viden je tudi upor le-teh, kot so se v svojem času upirale manjše vojvodine. Opazno pa je tudi, kje se neofunkcionalistični pristop razhaja z idejami srednjeveškega avtorja, se pravi v pomenu, ki ga ima politika (večinoma reducirana na politični 'spill-over').

»Teorija novofunkcionalizma z njej inherentno ekspanzivno logiko funkcionalnega razvoja predvideva – opirajoč se na procese integracije na zahodnoevropskem prostoru

---

integracije povzroča večji pritisk in potrebo za politično kontrolo na nadnacionalnem nivoju (Nugent,1999:507).

kot primeru praktičnega uveljavljanja njenih tez – nastanek federativne nadržave kot proizvoda 'razdržavljanja' suverenih funkcij nacionalnih držav v prid nadržavi', ki je politična oblika regionalne integracije. V tem pogledu se razlikuje od klasičnega funkcionalizma, ki vidi možnosti za zagotovitev miru in mirne preobrazbe mednarodnih odnosov v ustanovitvi mednarodne vlade. Sklep, ki se v tej zvezi ponuja, je, da novofunkcionalizem v določeni meri združuje konstitucionalistično s funkcionalno verzijo procesa integracije in njegovih rezultatov« (Benko 1997:169). Ta del, se pravi pomembnost institucij in močne unitarne oblasti, je zelo pomembna dimenzija, ki združuje podobnosti federalizma in konstitucionalizma z logiko funkcionalizma in Machiavellija (racionalnost, smiselno ujeta v kontekst, močne institucije in subjektivno akcijo).

»Bistveno za premike k novim nadržavnim oblastem in za lojalnost, ki jim jo izkazujejo, je po mnenju novofunkcionalistov pripisati pričakovanju zgoraj navedenih družbenih skupin in združenj, da bodo 'koristi', ki bodo dosežene z nastankom in delovanjem 'nadržavne države', pretehtale 'stroške', ki jih povzročata integracija. /Š/e več, Haas meni, 'da ta pričakovanja ne sledijo situacijsko-strukturni presoji 'stroškov in dobička', marveč so opredeljena s temeljnimi sistemskimi političnimi prepričanji« (E.Haas 1968, Benko 1997:170). Pomembnost zadovoljstva in uresničevanja pričakovanj, se pravi izboljšanja življenja, je tudi za Machiavellija ključna (zaupanje v ljudstvo) in do takrat tudi podcenjeno dejstvo pri prenosu lojalnosti. Avtorjeve trditve, da bi ob dobrem vladanju ljudstvo vsekakor cenilo vladarja, sem že primerjal z logiko 'spill-over' procesa.

»Iz dosedanjega razvoja zahodnoevropskega združevanja je mogoče ugotoviti, da so se predpostavke novofunkcionalistične teorije najizraziteje uveljavljale v nastanku in razvoju Evropske skupnosti za premog in jeklo, Evropske gospodarske skupnosti in Komisije skupnosti, katerih delovanju je pripisati, da so se ustvarjale razmere za vzpon ambicij doseči raven politične integracije in s tem tudi politične skupnosti, čeprav je res, da velik del pričakovanj ni bil dosežen« (Benko 1997:171). Tako kot v vseh sodobnih teorijah je (tudi v realizmu) vidna zamenjava ekonomskega nasproti vojaškemu, čeprav so rezultati v vseh primerih pod pričakovanji. Teza o koncu ali počasnem umiku nacionalnih držav je del vseh teorij in je vidna tudi v praks držav oziroma njihovi bojazni.

V njenem teoretičnem opisu pa obstajajo kritične točke:

- »/S/ klasičnim funkcionalizmom jo združuje podcenjevanje političnega dejavnika in precenjevanje depolitizacije zaradi zanjo značilnih značilnosti zahodnoevropskega družbenega in političnega prostora. Dokazljiva je namreč trditev, da politika posega in je posegala v integracijski proces v ekonomiji vedno tedaj, ko je prihajalo do zastojev, /.../ (V tej točki je viden največji razkorak med Machiavelijem in neofunkcionalizmom, saj avtor poudarja izrecno dominantnost političnega.)
- /V/prašljiva je novofunkcionalistična teza o prehajanju 'spill-over' procesa iz ekonomske v politično sfero /.../ Za slednje (vlade) je očitno, da je njihova danes še prevladujoča preokupacija namenjena, ne samo razvoju ekonomije in blaginje, marveč tudi sli še celo klasičnim vidikom varnosti, nacionalne moči in veličine... Menimo pa, da je upravičeno kritično stališče nekaterih kritikov novofunkcionalistične teorije, 'saj je le-te le posredno zainteresirana za organizacijo in posredovanje družbenih interesov'. Njen 'spoznavni interes' je enostransko obrnjen k spremembi mednarodnih odnosov» (Benko 1997:172-173). Ta točka je tudi dokaz mojih tez o opaznem umiku vojaškega ekonomskemu in hkrati počasnem zatonu nacionalnih držav. Čeprav (zato je tudi moja teza pogojna) po eni strani nepripravljenost držav na umik oziroma samoukinitvev, po drugi strani pa vračanje k vzorcem obnašanja bližje vojaškemu kriterijem državne moči (iraška kriza) daje novega elana realistični teoriji in gotovo zaustavlja proces krepitve mednarodnih organizacij (bodisi OZN bodisi EU).

4. Zaključek

V diplomskem delu sem izpostavil podobnosti med procesi nastajanja nacionalnih držav – na primeru Italije – in mednarodnih organizacij – na primeru EU.

Poleg geopolitičnih in zgodovinskih povezav so relevantni tudi procesi prenosa suverenosti na višji center upravljanja (Rim/Bruselj). Osnovni cilj tako nastanka nacionalnih držav kot mednarodnih organizacij je isti – boljše življenje vseh

intergiranih delov (fevd/država) v novi politični združbi (država/mednarodna organizacija).

Nadgradnja združevalnega procesa pa je vidna iz premika vojaškega delovanja in integriranja na ekonomsko (npr. načelo prepovedi vojne po 2. svetovni vojni), s čimer se ujema tudi upadanje pomena nacionalnih držav znotraj mednarodnih organizacij.

Machiavelli se v svojem času in prostoru teoretično in praktično ukvarja z nastajanjem nacionalnih držav – unitarne Italije, s čimer postane bard sodobne politologije. V svojih delih postavi tudi temelje definicije države na primeru še danes obstoječih držav.

Izhodišče za mojo razpravo sta obe najpomembnejši Machiavellijevi deli, *Vladar* in *Razmišljanja*. V prvem se avtor angažirano zavzema za preseganje anarhičnega stanja na Apeninskem polotoku z ustanovitvijo močne nacionalne države. V drugem pa avtor predstavi antični Rim kot vzor urejenih družbenih razmer, kar aplicira na politične razmere in potrebe tedanjih italijanskih dežel. Tudi nastanek EU je utemeljen na podobnih željah – vzorno urediti politično življenje evropske celine, preseganje parcialnih interesov in povezovanje v močno in učinkovito paradržavno tvorbo, ki bo lahko konkurenčna močnejšim sodobnim silam.

Na temelju politologije, katere začetnik je ravno Machiavelli, so se izoblikovale tudi teorije o mednarodnih odnosih. Osnovni usmeritvi znotraj teh teorij sta ortodoksna teorija in sociološki pristopi. Ortodoksna teorija izvira iz teorij naravnega stanja (časovno blizu florentinskemu mislecu) in njen sodobni dedič je realistična teorija. V socioloških koncepcijah pa so danes najbolj relevantne teorije integracije, še posebej za evropsko integriranje.

Tako teorija realizma kot Machiavellijeve predpostavke v *Vladarju* izhajajo iz teze o anarhičnem okolju (Italija/mednarodna skupnost). Tudi njihove izpeljave so podobne: poudarjanje moči države, nacionalnega interesa in avtonomnega političnega delovanja. Na točki preseganja parcialnih interesov (dežele/države) pa se 'teoriji' razlikujeta. Teorija realizma zagovarja 'parcialne' nacionalne interese, Machiavelli pa je želel ekvivalente teh odnosov preseči (takratne parcialne interese različnih manjših dežel v Italiji).

Sodobnejše teorije integracij pa za razliko od teorije realizma, ki je deloma zunaj časa, ponujajo drugačno interpretacijo mednarodnih odnosov, saj izhajajo iz

predpostavke urejenega okolja in zagovarjajo preseganje parcialnih interesov držav (integriranje).

Izmed teh še najbolj izstopa najsodobnejši (in najbolj vezan na prakso EU) neofunkcionalizem, ki se z idejo 'funkcije' in izpeljavi 'spill-over' procesa pa po mojem mnenju najbolj približa Machiavellijevemu relativizmu. Za razliko od funkcionalizma pa poudarja tudi pomembnost institucionalne (konstitucionalne) plati integriranja. Res pa je tudi, da je v velikem razkoraku z Machiavellijevim prav pri zanemarjanju političnega momenta.

Torej še vedno ostaja vprašanje, ki si ga je postavil Machiavelli – katera oblika vladavine je najboljša – odprto. Morda pa je tudi še vedno najboljši odgovor na to vprašanje njegova trditev, da je najboljša vladavina 'mešana vladavina', ki je v rimskem imperiju združevala različne načine vladanja, podobno kot tudi evropske institucije predstavljajo različne segmente družbenega dogajanja.

5. Seznam virov:

- Alatri, Paolo (1980) *Oris zgodovine moderne politične misli*. Ljubljana, DE.
- Benko, Vlado (1997b) *Zgodovina mednarodnih odnosov*. Ljubljana, Fakulteta za družbene odnose – Knjižna zbirka Mednarodni odnosi.
- Benko, Vlado (1997) *Znanost o mednarodnih odnosih*. Ljubljana, Fakulteta za družbene odnose – Knjižna zbirka Mednarodni odnosi.
- Bennett, A. LeRoy in James K. Oliver (2002) *International Organizations*. Prentice Hall, New Jersey.
- Bučar, Šabič, Brglez (2000) *Navodila za pisanje - seminarske naloge indiplomskega dela* (sodelovanje Monika Kalin-Golob). Ljubljana, Profesija, Fdv.
- Felix, Gilbert (1970) *Od Machiavellija do Giuccardini: uvod v Machiavellija*, 165-170. Torino, Einaudi.
- Janni, Ettore (1989) *Machiavelli*. Milano, dall'Oglio.
- Južnič, Stane (1992): *Diplomska naloga – napotki za izdelavo*. Ljubljana, Amalietti.
- Južnič, Stane (1985) *Politična zgodovina 20. stoletja*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Machiavelli, Niccolo (1966) *Il Principe* (spremna beseda M. Casella). Milano, Rim, Neapelj in Cita di Castello, Dante Alighieri.
- Machiavelli, Niccolo (1963) *Opere* (Mario Bonfantini). Milano, Neapelj, Riccardi Riccardi.

- Machiavelli, Niccolo (1990) *Politika in morala: Rakar, Atilji: Machavelli in fenomenologija oblasti*. Ljubljana, Slovenska matica.
- Machiavelli, Niccolo (1966) *Vladar*, Mladinska knjiga.
- MacSweeney, Bill (1998) *Moral issues in international affairs: problems of EU integration Basingstoke*. London: Macmillan Press, New York : St. Martin's Press.
- Marchesini, Maria (1934): *Saggio su Machiavelli*. Firenze: La nuova Italia.
- Morgenthau, Hans (1995) *Politika med narodi*. Ljubljana, DZS.
- Nugent, Neill (1999) *The Governament and Politics of the European Union*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire RG21 6XS in London: The Macmillan Press LTD.
- Passerin D'Enteves, Alessandro (1962) *La storia dello Stato*, 55-56. Torino: G. Giappichelli.
- Pazzaglia, Mario (1993) *Scrittori e critici della letteratura italijana: Dal rinascimento all'Illuminismo: antologia con pagine critiche e un profilo di storia letteraria*. Bologna: Zanichelli Editore S.p.A.
- Pazzaglia, Mario (1993) Dal Rinascimento all'Illuminismo: Il 'Principe' il pensiero politico del Machiavelli: *Il 'Principe' e l'Italia*, 119. Bologna: Zanichelli Editore S.p.A.
- Pazzaglia, Mario (1993) Dal Rinascimento all'Illuminismo: Il 'Principe' il pensiero politico del Machiavelli: Meinecke, Friedrich *Machiavelli e la ragion di stato*, 171-172. Bologna: Zanichelli Editore S.p.A.

- Pazzaglia, Mario (1993) Dal Rinascimento all'Illuminismo: Il 'Principe' il pensiero politico del Machiavelli: Un'idea nuova della politica, 117.
- Pazzaglia, Mario (1993) Dal Rinascimento all'Illuminismo: Il 'Principe' il pensiero politico del Machiavelli: Gilbert, Felix (1970) *La politica come scelta e decisione*. 172-173. Bologna: Zanichelli Editore S.p.A.
- Pease, Kelly-Kate S. (2002) *International Organizations: Perspectives on Governance in Twenty-First Century*. New Jersey: Prentice Hall.
- Rossett, Bruce in Starr, Harvey (1996) *Svetovna politika: Izbira možnosti*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Schermers, Henry G. / Blokker, Niels M. (1995) *International Institutional Law*. The Hague, London, Boston: Martinus Nijhoff Publishers.
- Weber, Max (1989): *Metodologija društvenih nauka* (izbor in predgovor Ante Mušić). Zagreb: Globus.

- Internet:

<http://www.machiavelli.3000.it/> (19.08.2003)

http://europa.eu.int/abc/history/index_en.htm (27. 08. 2003)

http://europa.eu.int/abc/history/1999/index_en.htm (27. 08. 2003)

http://europa.eu.int/abc/history/2000/index_en.htm (27. 08. 2003)

http://europa.eu.int/abc/history/2001/index_en.htm (27. 08. 2003)

http://europa.eu.int/abc/history/2003/index_en.htm(27. 08. 2003)

<http://ibiblio.org/wm/paint/glo/renaissance/> (04.11.2000)

<http://www.shss.montclair.edu/inquiry/fall95/salmon.html> (04.11.2000)

<http://www.utm.edu/research/iep/m/machiave.htm> (04.11.2000)

<http://www.cronologia.it/storia/aa1481a.htm> (15.04.2001)

<http://www.cronologia.it/storia/aa1492a.htm> (15.04.2001)

<http://www.cronologia.it/storia/aa1495a.htm> (15.04.2001)

<http://www.cronologia.it/storia/aa1517a.htm> (15.04.2001)

<http://www.un.org/aboutun/charter/index.html> (20.08.2003)

<http://www.un.org/Overview/rights.html> (20.08.2003)

<http://www.un.org/Depts/dhl/landmark/amajor.htm> (20.08.2003)

<http://www.un.org/Depts/dhl/landmark/pdf/ares377e.pdf> (20.08.2003)

<http://european-convention.eu.int/bienvenue.asp?lang=IT> (20.08.2003)

<http://european-convention.eu.int/amendemTrait.asp?lang=IT> (20.08.2003)

6. Priloga:

KRONOLOGIJA POMEMBNEJŠIH DOGODKOV V EVROPSKEM INTEGRACIJSKEM PROCESU

- 1947
- mar. Belgija, Luksemburg in Nizozemska ustanovijo carinsko unijo, ki sčasoma postane Benelux
  - Vojaško zavezništvo med Francijo in Veliko Britanijo
  - jun. Marshallov plan za povojno obnovo Evrope
- 1948
- apr. Ustanovitev Organizacije za ekonomsko sodelovanje v Evropi (OEEC)
  - maj V Haagu poteka kongres o evropskem sodelovanju in integriranju
- 1949
- apr. Podpis Severno atlantske pogodbe in ustanovitev NATA z dvanajstimi članicami
  - maj Statut Sveta Evrope
- 1950
- maj Predlog R. Shumana, da bi nemško in francosko jeklarstvo in premogovništvo bilo pod skupno avtoriteto
  - okt. Predlog za Evropsko obrambno skupnost (EDC)
- 1951
- apr. Šest držav podpiše v Parizu pogodbo, ki ustanovi Evropsko skupnost za premog in jeklo (ECSC)
- 1952
- maj Članice ECSC podpišejo EDC
  - jul. ECSC stopi v veljavo
- 1954
- avg. Francoski parlament zavrne EDC

- okt. Podpis pogodbe, ki ustanavlja Zahodnoevropsko unijo (ZEU), članic in Velike Britanije
- 1956
jun. Formalen začetek pogajanj med članicami za ustanovitev Ekonomske skupnosti in Skupnosti za atomsko energijo (Euroatom)
- 1957
mar. Podpisana Rimska pogodba, ki ustanavlja Evropsko ekonomsko skupnost (EEC) in Euroatom
- 1958
jan. EEC in Euroatom postaneta operativna
- 1960
jan. Avstrija, Danska, Norveška, Portugalska, Švedska, Švica in V. Britanija podpišejo v Stockholmu prosto trgovinsko pogodbo EFTA
maj EFTA začne veljati
dec. Organizacija za Ekonomsko sodelovanje in razvoj (OECD) zamenja OEEC in včlani še ZDA in Kanado
- 1961
jul. Grčija se pridruži EEC
avg. Irska, Danska in V. Britanija zaprosijo za pogajanja za vstop v Skupnost
- 1962
jan. Določene so osnovne značilnosti skupne kmetijske politike (CAP)
jul. Norveška zaprosi za pogajanja za vstop v Skupnost
- 1963
jan. Napoved francoskega veta na britanski vstop v Skupnost
Francosko-nemška Pogodba o prijateljstvu in sodelovanju
jul. Sklenjeno široko sodelovanje med Skupnostjo in afriškimi državami
- 1964
maj Evropska skupnost sodeluje v Kennedyjevi rundi GATT-a z eno delegacijo
- 1965
apr. Pogodba, ki določa enotno Komisijo in Svet za evropske skupnosti (The Merger Treaty)
jul. Francija z bojkotom opozarja na nezadovoljstvo s predlogi nadnacionalnih pristojnosti
- 1966
jan. Zunanji ministri sprejmejo Luksemburški kompromis
- 1968
jul. Dokončana je carinska unija, ukinjene so vse interne kvote in sprejeta je skupna zunanja carinska politika
- 1969
dec. Na srečanju v Haagu so določili: ojačitev skupne institucije, širitev EU, izpeljava skupne ekonomske in monetarne unije do leta 1980 in razvijanje političnega sodelovanja (zunanja politika)
- 1970
apr. Finančni temelji se spremenijo, tako na primer dobi Evropski parlament večja pooblastila
jun. Začnejo se pogajanja z Dansko, Irsko, Norveško in V. Britanijo
- 1972
jan. Pogajanja s štirimi kandidatkami se zaključijo
sep. Norveška na referendumu zavrne članstvo
- 1973

- 1974
 jan. Danska, Irska in V. Britanija postanejo polnopravne članice
 Začne veljati preferencialna trgovinska pogodba z EFTO
- 1974
 dec. V Parizu določijo direktne volitve v Evropski parlament, ustanovijo
 Evropski regionalni fond in institucionalizirajo srečanja z ustanovitvijo
 Evropskega sveta
- 1975
 feb. Podpisana je prva Lome konvencija za sodelovanje z afriškimi državami
- 1977
 jun. Grčija zaprosi za članstvo
- 1977
 mar. Portugalska zaprosi za članstvo
- 1979
 jul. Španija zaprosi za članstvo
- 1979
 mar. Začenja delovati Evropski monetarni sistem (EMS)
- 1979
 maj Podpisan pridružitveni sporazum z Grčijo
- 1979
 dec. Prvič Evropski parlament zavrne proračun
- 1981
 jan. Grčija postane polnopravna članica
- 1981
 okt. Ojačanje Evropskega političnega sodelovanja (EPC)
- 1984
 feb. Evropski Parlament sprejme Osnutek Pogodbe ustanavljanja Evropske
 unije
- 1984
 jun. Sprejeto je zmanjšanje plačevanja britanskih obveznosti
- 1985
 dec. Sprejeta so načela Skupnega evropskega akta (SEA)
- 1986
 jan. Španija in Portugalska postaneta polnopravni članici
- 1987
 jun. Turčija zaprosi za članstvo
- 1987
 jul. SEA stopi v veljavo (problemi ratifikacije na Irskem)
- 1988
 jun. Jacques Delors vodi komite, ki dobi nalogo raziskati pot k Ekonomski in
 monetarni uniji (EMU)
- 1989
 apr. 'Delorsjev komite' konča poročilo, ki ima tri faze nadgradnje
- 1989
 Jul. Avstrija zaprosi za članstvo
- 1989
 sep. Razpad komunističnih držav v Vzhodni Evropi
- 1989
 dec. Podpisano je desetletno sodelovanje s Sovjetsko zvezo
 Komisija predlaga zavrnitev Turčije kot članice
- 1990
 jun. V Dublinu potrdijo namene o ustanovitvi Politične unije
- 1990
 jul. Ciper in Malta zaprosita za članstvo
- 1990
 okt. Združitev obeh Nemčiji
- 1990
 dec. Otvoritev dveh mednarodnih konferenc (IGC) o EMU in Politični
 skupnosti v Rimu
- 1991
 jul. Švedska zaprosi za članstvo
- 1991
 avg. Razpad Sovjetske zveze

- dec. V Maastrichtu sprejmejo Pogodbo o Evropski uniji, ki jo sestavljajo trije stebri
- dec. Pridružitveni sporazum je podpisan s Češkoslovaško, Madžarsko in Poljsko
- 1992
- feb. V Maastrichtu zunanji ministri formalno podpišejo Pogodbo o EU
- mar. Finska zaprosi za članstvo
- maj Švica zaprosi za članstvo
- jun. Na referendumu na Danskem zavrnejo članstvo
- sep. Kriza ERM – tečajni mehanizem
- nov. Norveška zaprosi za članstvo
- 1993
- nov. TEU (Pogodba o ustanovitvi EU) stopi v veljavo
- 1994
- jan. Začetek druge stopnje EMU
- apr. Madžarska in Poljska zaprosita za članstvo
- nov. Na Norveškem referendum za vstop v EU ne uspe
- 1995
- jan. Avstrija, Finska in Švedska postanejo polnopravne članice
- mar. Članice EU sprejmejo Schengenski sporazum
- jun. Romunija in Slovaška zaprosita za članstvo
- okt. Latvija zaprosi za članstvo
- nov. Estonia zaprosi za članstvo
- dec. Litvanija in Bolgarija zaprosita za članstvo
- 1996
- jan. Češka in Slovenija zaprosita za članstvo
- 1997
- jun. Podpis Amsterdamske pogodbe v zvezi z širitvijo in ojačanjem institucij Unije
- jul. Agenda 2000 tudi o načinu širitve
- okt. Zunanji ministri formalno podpišejo Amsterdamsko pogodbo
- 1998
- mar. Začenjajo se pridružitvena pogajanja s kandidatkami
- maj V Bruslju napovedana uvedba evra leta 1999
- 1999
- jan. Začne se tretja faza EMU in evro stopi v veljavo
- maj Amsterdamska pogodba stopi v veljavo
- 2000
- feb. V Bruslju se začne medvladna konferenca o institucionalnih reformah
- mar. Komisija sprejme 'white paper' o institucionalnih reformah in 'green paper' o emisiji toplogrednih plinov
- V Lisboni se Evropski svet odloči za novo strategijo glede zaposlovanja, ekonomskih reform, socialne kohezivnosti (ekonomija temelji na znanju)
- maj Komisija predlaga Grčiji vstop v evro območje
- jun. Lome konvencije zamenja konvencija iz Cotonou, Benin
- jul. G8 Summit v Okinavi
- sep. Na Danskem se na referendumu odločijo, da zavrnejo vstop v evro območje
- 2001

- jan. Grčija se vključi evro območje
 feb. Podpis Pogodbo iz Nice
 maj Irska na referendumu zavrne Pogodbo iz Nice
 okt. Sprejet 'green paper' o varstvu potrošnikov
 Popolna podpora boju zoper terorizem znotraj okvira OZN in
 solidarnost ZDA
 Dogovor med EU in Hrvaško o sodelovanju in stabilizaciji
 dec. Evropski svet sprejme deklaracijo o prihodnosti Unije, ki zavzema:
 priprave za večje reforme in konvencijo za prihajajočo medvladano
 konferenco, ojačitev mednarodne vloge Unije (boj proti terorizmu) in
 predvideva končanje pogajanj s kandidatki za članstvo do konca leta
 2002 ter sprejme deklaracije o skupni Evropski varnostni in obrambni
 politiki in o položaju na Bližnjem vzhodu
- 2002
- feb. Evro postane edina valuta med dvanajstimi članicami (evro območje)
 V Bruslju se začne konvencija o prihodnosti Evrope
 mar. Iztreljen je Galileo evropski satelit za navigacijo in pozicioniranje
 maj Pogovori in sestanki med EU in Latinsko Ameriko in Karibi, Kanado,
 Mehiko, Rusijo
 Unija ratificira Kiotski protokol
 okt. Komisija predlaga zaključek pogajanj z desetimi kandidatki za
 članstvo
 Irska na referendumu sprejme Pogodbo iz Nice
- 2003
- jan. Deseta obletnica skupnega trga
 Prva 'police' misija Unije v Bosni in Hercegovini
 apr. Evropski parlament da 'zeleno luč' desetim kandidatkam za
 polnopravno članstvo
 V Atenah je podpisana pogodba za pridružitvev kandidatki kot
 polnopravnih članic (tudi Slovenija, maj 2004)